

Danerê Rojnameya pêşî ya Kurdî Miqdad Mîthed Bedirxan

Armananc

Hejmar, No: 145

Çileyê Pêşîn
December 1993

Buha - Price
15 SKR, 3DM

Rojnameya Mehane

Li Kurdistana Başûr xetereke din Şerê Navxwe

Ku di navbera Kurdan bi xwe de yekîti tunebe, leşkerên herî giran û çekên herî modern jî bîn û Kurdan ji Seddam biparêzin, dîsa jî ewlehî li Kurdistana bi cih nabe.

Li gor nûçeyên ku ji Kurdistana Iraqê ketin destê me, di orta meha Çileyê Pêşîn de şer di navbera hêzên Kurdan de derketiye. Li herêma Suleymaniyê, Hewlêrê, Ranya Qaladizê, Helepçê, Kifri û Kalarê şerekî dijwar di navbera pêşmerge û Yekîtiya Niştîmanî Kurdistana û Tevgera Îslamiya Kurdistana Iraqê de ku Serokê wê Molla Osman Abdulazîz e, derketiye. Li herêma Suleymaniyê jî şerekî din di navbera PDK-Yekgirtin û Partiya Sosyalîst a

Kurdistana de ku serokê wê Hemê Hecî Mahmûd e, derketiye.

Li gor beyana Hukûmeta Herêma Kurdistana, pêşmergeyê Partiya Sosyalîst di 10'ê Çileyê Pêşîn de êriş buriye ser Lîweya 22 yan ya herêma Suleymaniyê, dest danîne ser hin çek, cebîlxane û çend peşmerge jî dil girtine. Li ser vê bûyerê Hukûmeta Herêma Kurdistana pêwîst dibîne ku bersîva ve destdirêjiyê bide.

Li gor nûçeyêke din merivên Hemê Hecî Mahmûd li dijî cîgirê

Mesûd Barzanî Samî Abdurrahman jî sūkastek kirîye. Di sūkastê de şofor û 5 parazgerên Samî Abdurrahman birîndar bûn.

Di netîca şerê di navbera pêşmergeyê PDK û Partiya Sosyalîst a Kurdistana de, hemû pêşmergeyê Partiya Sosyalîst teslîm dibin û buroyên wan tê girtin.

Di van şeran de bi dehan kes hatin kuştin û bi sedan kes jî

Dûmahîk r.11

Mesûd Barzanî:

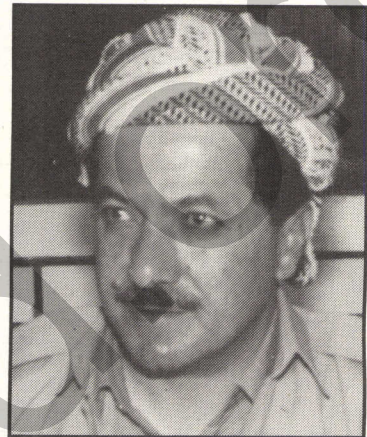
"Em ê rê nedin ku hukûmeta me bê hilweşandin"

Rojname El-Hayat li ser pirs û pirsgerêkên Kurdistana Iraqê bi Serokê Partiya Demokrat a Kurdistana-Yekgirtinê berê Mesûd Barzanî re hevpeyvînek çêkir. Pirsên ku li ser şerê di navbera hêzên Kurdan de di ve hevpeyvîna hebûn, em bi kurtî li jêr çap dikin.

Pirs: Çima PDK vî karî jî hikûmeta herêma Kurdistana nabe, ku ew li dijî destdirêjiyên Hizba Sosyalîst raweste?

Bersiv: Hizba sosyalîst tunebe û xwe fesih kiribû. Du endamên wê, çûbûne nav YNK'ê. Û piştî Kongra 11-an ya PDK'ê, hemû serkirdayetiya wê hat nav PDK'ê yê. Lê belê hinek niha wî navî dîsa bi kar tînin. Û ev yek, li dijî wê ya-saya hizban e ya ku Parlamanto ya Kurdistana derxistîye. Ya din, van mirovan gunehkariyêke pîr mezin kirîye, ku êriş birin ser lîwayeka hêzên Pêşmerge û çek û cebîlxane birine.

PDK, bi mana nivê hikûmetê û nivê Parlemanê ye. Her çend ku PDK di hilbijartîna da piraniya dangan standibû jî bi YNK re nivê niv kir. Me jî partîya hevalbend YNK daxwaz kir, ku ew jî bi pêwîstiyên xwe raweste û berevaniya hikûmetê bike. Lê belê wê, xwe jî pêwîstiyên xwe dîr kir û reviya. Jiber hindê hêza PDK rabû, da wan kirdaren ku bi alîkariya derve ve, ev destdirêjî kirine, terbiye bikin. Em hîç destûr nadin kesên ku li dijî yasayê kar bikin û êriş bibin ser bingehên hukûmetê. Û ber-

Mesûd Barzanî

qiyek ji Serokê Wezîran yek jî ji Wezîrê Pêşmergeyan çûne Suleymaniyê û emir dane hêzên leşkerî, da wan çepelan perwerde bikin. Ku nuha ev herdu wezîr jî bi ser YNK ve ne. Qumandarê leşkerî yê herêma Suleymaniyê ku girêdayî PDK ye, emir ji Serokê Wezîran û Wezîrê pêşmergeyan girtiye, da ku berpirsiyara leşkerî bi cih bîne.

Pirs: Evên derve kî ne ku tu wan gunehbar dikî?

Bersiv: Bi eşkeratî tîkiliyên Mihemed Hecî Mahmûd digel Îran û Iraqê hene. Wî hêvî da ku digel Tirkiyê jî tîkiliyan deyne. Îcar ev tiştên ku wî li Suleymaniyê kirin, bi alîkariya Îran û Iraqê çêbûne. Ev girêdayê muxaberata herdu dewletan e jî. Û ji bo zêdekirina gelş û nexweşiyên hertim kar dike.

Partiya me serbilind e ku berevaniya demokrasîyê û yasayê kiriye û ji wan kiryarên ku kirine jî ne poşman e.

Li gor 500 mezinên Tirk

"Pirsa Kurd" çawa çareser dibe?

Li gor %64'ê wan çare "riyên eskerî û reform", %20'ê wan "referandum" û %16 "bitenê riyên eskerî" ye.

Li Tirkiyê kovara Nokta her sal bi navê "Yên li Kopê" bi dengê xwendevanên xwe hilbijartînekê çêdike. Di vê hilbijartinê de, ji gelek warî (siyaset, zanistî, akadêmîsyan, spor, kar, nivîskar, rojnamevan û hwd) kesên jêhatî yê salê tînin hilbijartin. Di "merasima diyarîdana 1993'an" de, wek salên berê ji wezîr, parlamenter, akadêmîsyan, zengînen Tirkiyê

500 kesên elît hatibûn gazi kirin. Mirov dikare bêje bîrek mezin ji kesên ku Tirkiyê idare dikin, di merasimê de amadebûn.

Nokta di merasimê de di nav van 500 mêvanên xwe yê hilbijartî de anketek çêkir. Di anketê de li ser hin pirsên rojane pirs hebûn. Di nav van pirsan de "pirsa Kurd" çawa bê çareserkerinê jî hebû. Ji 500 mêvanan 458'an li ser sê alternatîfên bersivê, dîtînen xwe weha diyar kirine.

a- Dema ji aliyekê ve çareserkerina eskerî bê kirin, ji aliyê din ve çareserkerinên sivil ku huviyeta Kurdî nasdike divê bîn pêk anîn. %

gotiye "erê" jî bo vê alternatîfe.

b- Divê di vî warî de li seranserê welat referandumek bê pêkanîn. Ji bo vê alternatîfê % 20 gotiye erê.

c- Divê bes çareserkerinên eskerî bîn meşandin. Ji bo vê alternatîfê jî % 16 gotiye "erê".

Dema mirov bersiva kesên elît yê Tirkiyê mêze dike, tiştê ku herî bala mirov dikşîne ew e ku ji şeşa yekê wan çavsor û xwînxwar in. Ji sîsiya duduyê wan ne ji bona Kurd azad bin, lê bes ji bo Kurdistana ji destê wan neçe an jî li dinyayê nekevin rew-

şeke xerab ji bo berjewendiyên xwe dibêjin, em di aliyekê ve mafparêzên Kurdan ji qadê rakin, li aliye din de jî bi naskirina huviyeta wan çavên wan û yê duniyayê bigrin. Bes sedî 20'ê wan dibêjin "em awakî demokratîk referandum" çêkin. Lê di vê alternatîfê de jî hîle heye; di referandumê de ne tenê Kurd li ser qedera xwe deng bidin, Tirk jî wê bi dengê xwe qedera me tesbîtkirin!

Di bersivê de alternatîfeke ku bila Kurd bi xwe referandumê çêkin ka ew çawa di-xwazin bijîn, hebûna, gelo wê çend kes jê re bigotana erê?! Bi ya me ne sedî yek jî. Dema rewşa elîtên Tirkan weha be, gelo rewşa xelkê basît ku ji aliye ve elîtê ve tê motive kirin wê çawa be? □

Sala we ya nû
pîroz be!

Sera şîma ya
nêw pîroz
bo!

Salî niwêtan
pîroz bêt!

Armananc

Rojeya Mehê

Saleke bêşûd

Piştî wan her sê salên nodî ku bi bûyerên xwe, bûn perçeyêke girîng ya tarîxa gelê Kurd, sala 1993'an jî alî bûyer û guherandinên tarîxî ve bêdeng derbas bû. Ji ber di her sê salên pêşî yê nodî de gelek bûyer çêbûn û struktura civakî ya kevin derizî, perçeyên wê jî çî derketin. Ji sala 1993'an jî, mîna salên rabirdû bûyer û guhertinên mezin dihat payîn.

Xuya ye ku sala 1993'an wê di navbera salên bûyerên girîng yê nodî de mîna saleke bîvedanê bê bîr anîn.

Dema mirov li pişt xwe vedigere û li sala çûyî mêze dike, tabloyeke ne qenc ya Kurdan dibîne. Di muhesebeya sala 1993'an de, Kurd ne bi qezenc in; yê wendakirî ne.

Kurdan xesareta mezin ya salê li Kurdistanê Bakur dan. Têkoşîna neteweyî li vî perçeyê welatê me her berdewam e, lê Kurd di gelek eniyan de têk çûn, mewzî wenda kirin. Heger mirov rêz bike;

1- Tirkan di qada dîploma-siya navneteweyî de, di rêya serkevtinê de mewziyên girîng bi dest xistin. Bi dewletên Rojava yê ku di politîka dinyayê de xwedî qerar in dan qebûl kirin ku "PKK terorîst" e. Awirên dewletên Rojava yê li ser PKK'ê, siya xwe dixîne ser têkoşîna neteweyî û demokratîk a gelê Kurd giştî jî.

2- Bi teror û şidetê avayiya demografîk a Kurdistanê ber bi guherandineke li gor stratejiya Tirkan diçe. Bi sedan gund li ser xerîteyê nema tînin, bi hezaran gund nîv-vala bûn. Dewleta Tirk bi êrişên xwe yê li ser bajarên, qezayên wek Farqîn, Pasûr, Gever, Patnos, Nisêbîn, Licê ku kelên Kurdperweriyê bûn, vala bûn û guherîn. Farqînê jî Farqîntiya xwe, Nisêbînê jî Nisêbîntiya xwe gelek tişt wenda kirin.

3- Di nav gel de piştgirên têkoşîna neteweyî berbi kêmbûnê diçe. Tevgera neteweyî mîna salên 90, 91, 92'an nikare meş û tevgerên wek girtina dikanan û hwd bi firehî û bi qerardariya salên berê pêk bîne. Di salên çûyî de, gel bi dilxwazî dikanên xwe digirtin, dimeşyan, lê îsal digel tehdîdan jî nakevin hereketê.

4- Şerê çekdarî jî ber rewşa dinyayê û coxrafya Kurdistanê nikare mewziyên nuh bi dest bixe. Ev jî berê ve astengiyêke têkoşîna neteweyî ya gelê Kurd e. Şerê çekdarî dema di hîje qonaxekê, jî wir pê ve heger paş ve neçe, pêş ve naçe. Gava demeke dirêj di ciyê xwe de disekine, her dewleta merkezî jê qezenc dike. Rewşa îro ya Kurdistanê Bakur ev e.

Sala 1993'an li Kurdistanê Başûr jî guhertinên mezin bi xwe re neanî. Di gel bê îmkaniyan û êriş û provakasyonên dewletên kolonyalist, parastina avahiya Kurdistanê Federe jî bo gelê Kurd qezencek e. Di vî salê de Kurdistanê Federe ber bi dewletbûnê ve bêtir form girt; ya girîngtir refleksen dewletbûnê di mêtî û tevgeran de, hîn bêtir şêkil girt, dûrbûna jî jiyana Iraqê di her warî de hîn bêtir kûr bû.

Bi hêviyên berdewamî û şêkilgirtineke ebedî ya Kurdistanê Federe em sala 1994'an himbêz dikin.

Ji bo ku li Kurdistanê Tirkîye ew bayên ku ewrên tarî tînin ser asîmanên welatê me, rawestînin, ewrên heyî belav bibin, tîrêjên rojê hîn zelaltir bibin, divê ku di politîka û taktîkên serdest yê tevgera Kurdî de guherandinên mezin bibin. Da ku em li benda rabûneke piştî tîrêjînekê nemînin. Ne xwe buhayê wê bi kêmanî 10 sal e. Û di van 10 salan de jî wê Kurd û Kurdî gelek tiştan wunda bike.

Ji bo ku li Kurdistanê Tirkîye ew bayên ku ewrên tarî tînin ser asîmanên welatê me, rawestînin, ewrên heyî belav bibin, tîrêjên rojê hîn zelaltir bibin, divê ku di politîka û taktîkên serdest yê tevgera Kurdî de guherandinên mezin bibin. Da ku em li benda rabûneke piştî tîrêjînekê nemînin. Ne xwe buhayê wê bi kêmanî 10 sal e. Û di van 10 salan de jî wê Kurd û Kurdî gelek tiştan wunda bike.

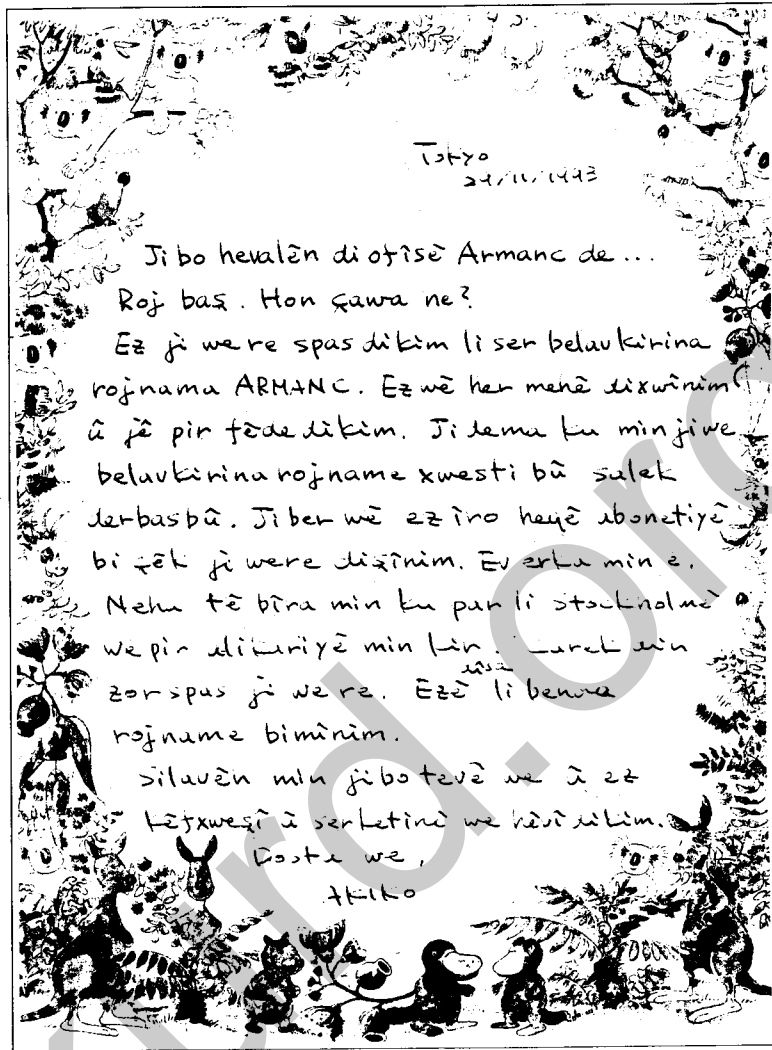

Akiko Yamada

Di hejmarê 136 a Armançê de hevalê me Zinarê Xamo bi keçeke Japonî AKIKO YAMADA re roportajek kiribû. Akiko keçeke Japonî ye. Ew li Şamê zimanê Erebi dixwîne. Piştî salekê tîkîliyên wê bi xwendevanên Kurd re çêdibin. Bi riya wan diçe Kurdistanê Sûriyê û li wir dest bi fêrbûna zimanê Kurdî dike. Paşê diçe Parîsê, Enstîtuya Kurdî û li wir dersên zimanê Kurdî digre. Piştî hingê vedigere Kurdistanê Sûriyê û diçe Kurdistanê Tirkîye jî bona ku Kurdîya xwe bi pêş bixe. Li ser hev 10 mehan dema xwe dide fêrbûna zimanê Kurdî.

Akiko di 25.11.1992'an de li Stokholmê bû mênava Armançê. Me wê rojê hev nas kir. Ew bû aboneya Armançê û piştî ku vegeriya Tokyoyê jî her danûstandinên me berdewam bûn. Akikoyê ta nuha çend name û kartên pîrozbahiyê jî Armançê re şandine. Ew hem bi elfabeya Latîni, hem bi elfabeya Erebi dikare bi Kurdî bixwîne û binivîse.

Numûneya îbretê

Fotokopiya nameya Akiko

Ji bo Kurdên ku xîret nakin zimanê xwe fêr bibin, fêrbûna zimanê xwe wek barekî giran dibînin, bi zarokên xwe re bi zimanên biyaniyan dipeyivin, em fotokopiya nameyêke dosta Armançê keçika Japonî AKIKO YAMADA çap dikin.

Tekstîla herî kevn li Kurdistanê hat dîtin

Arkeologan di lêkolînên xwe de potikên herî kevin li bajarek kevnare yê berî tarîxê li Kurdistanê Bakur bi dest xistin.

Ev perçê tekstîlê 9000 sal kevin e û bi destan hatiye çêkirin. Ev potik (caw) hewqas sal di nav kirêçê (kalk) de hatiye parastin.

Li gor lêkolînên heta nuha mirovati 8000 sal berê dest bi cila û lixwekirinê kiribû, lê nuha derket rastê ku 9000 sal e ku mirovati dest bi tekstîlê çêkirin û cil lixwekirinê kiriye.

Qalindiya her tayekî vî tekstîlê 0,5 mîlîmetre ye û texmîna tî kirin ew e ku ev ta jî qumaşê keten çêbûye.

Li ciyê lêkolînê hinek tene (dan, tov) jî dîtin û wê ev tene bi

scanningelektromîskopê bînehîlîkirin ka çî tene ne. Û herweha di vî lêkolînê de hinek tiştên kevin ku jî bo mîmariya xaniya hatine bikaranîn û tiştên dinê jî hatine dîtin. Li vî bajarê berî tarîxê der û dora 500 mirovan bi karê gund û nêçîrvaniyê mijûl-

bûne û hinek delîlên ku van merivan li malê jî heywan xwedî kirine, hatine dîtin.

Min ev nûçe ji kovara Swêdî ILLUSTRERAD VETENSKAP hejmarê Çileyê paşîn ya 1993'an wergirtiye.

Leyla Aydın

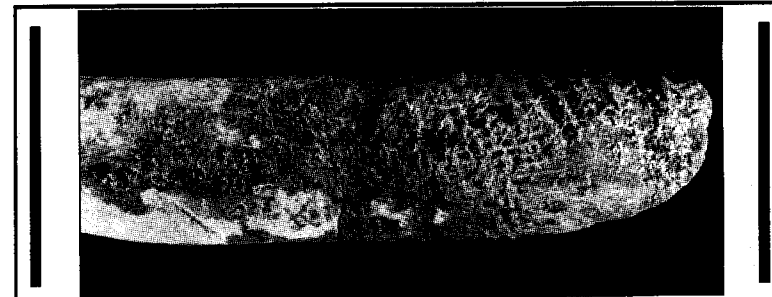

Foto: Ev perçê tekstîl 9000 sal di tebaqa kilsê de hatiye parastin.

ÎLAN

PROTESTO

ÎLAN

Dijminê har û hov li dijî gelê me li her çar perçeyên Kurdistanê şerekî dijwar didomîne. Li Kurdistanê Îranê û Tirkîyê roj tune ye ku gund û bajarên Kurdistanê nebin armancên top û bombeyên dijmin. Di van êrişan de her roj bi dehan hemwelatîyên me tene kuştin, birîndar kirin. Li welatê me mafê jiyandî nehiştine.

Herçiqas Li Kurdistanê Iraqê û Suriyê şer tunebe jî tehdît û xeteriya dijmin her roj tî hîs kirin. Her çar dewletên kolonyalist jî bo Kurdistanê Federe bifetîsin li benda keysa xwe ne û her roj provakasyonên nuh li dar dixînin. Li Kurdistanê Suriyê gelê Kurd jî hemû mafên xwe yê netewî bî par e. Bi sedhezarên Kurd bî nasname dijîn yanî li welatê xwe "ecnebi" (biyanî) ne.

Hovîtiya rejîma Tirk hewqas bî perwa bûye ku êdî hew tehamulê maska xwe ya "demokratîk" dike. Parlamenterên Kurd li kuçan tînin kuştin. Piştî HEP'ê nuha jî bo girtina DEP'ê dawê vekirine. Çapemeniya Kurd jî ji terora dewletê para xwe digre; nivîskar, muxabîr, xebatkar û buroyên Ozgur Gundem, Medya Guneşi, Azadî û hwd armancên polis û hêzên dewletê yê sereke ne.

Em bi navê Kongra Duyemîn a Yekîtiya Jinên Kurdistanê li Swêdê politîka û êrişên her çar dewletên kolonyalist ku li Kurdistanê dimeşînin bi nefretek mezin protesto dikin.

Yekîtiya Jinên Kurdistanê li Swêdê

Rastkirin

Li ser hejmarê Çiriya Paşîn/November 1993 bi çewtî "No: 142" hatibû nivîsîn, diviyabû No: 144 bûya.

Armanç

Armanç
Rojname Kurdî ya mehane/Monthly Kurdish Magazine
Redaksiyon: M. Elî, Hesen Mizgîn, Mîrza Bextiyar, Lewend Firat, S. Rêving, M. Lewendî, Redaktorê berpirsiyar: M. Elî, Berpirsiyarê beşê Dimilkî: Malmîsanîj, Berpirsiyarê rûpelên edebî: Ehmed Huseynî
Utges av: Kurdiska Demokratiska Arbetarunionen
Aboneti/Prenumeration: Abonetiya Salekê, Li Skandinaviya: 200 SKR, Maqam/Myndigheter: 400 SKR, Li Ewropa: 50 DM. Li derveyî Ewropa: 40 \$.
Anons/ilan: niv rûpel/en halvsidan 2500 SKR
Telefon: 46-8-803135 Fax: 46-8-801825 Postgiro: 50 37 99-9
Adres: Box: 152 16
161 15 Bromma/Sweden
ISSN: 0348 7385

Li gor Freedom House:

Kolonîbûna Kurdistanê, Tirkiye, Iraq, Sûriye û Îranê dike kole

Ji 245 welatan dinyayê, Suriye, Îran û Iraq wek welatên herî ne azad, Tirkiye jî ji ber politîka xwe a li hember Kurdan wek nîv-azad tê dîtin.

Bi navê Freedom House (Mala Azadiyê) rêxistineke mafên mirovan bi navê "Xerîta Azadiyê" li gor krîterên mafên mirovî û mafên siyasî rewşa 245 welatên dinyayê radixe ber çavan. Paytexta Freedom House li New Yorkê ye û wek kar jî li seranserê dinyayê çavdêriya hemû rûdanên di warê mafên mirovî de, dike.

Lêkolîna wan a dawî gelek balkêş bû; her çar welatên ku Kurdistan di navbera xwe de parve kirine him li gor

mafên mirovî û him jî li gor mafên siyasî di sinifê de mane. Suriye, Îran û Iraq dikevin kategoriya welatên ku di dinyayê de herî ne azad yanî kole. Tirkiye jî di nav kategoriya welatên nîv-azad de hatiye nîşandan. Ji aliyê mafên mirovî û mafên siyasî ve li dû Bengladeş, Moxalîstan, Macarîstan, Şîlî, Nîkaragua, Senegal, Gambiya, Namîbya, Zambiya, Botswana tê. Motivasyona ku li ser ciyê Tirkiyê ev e: "Mafên siyasî lê heye, lê belê ji ber ku li hember xelkekî din siyaseteke li ser esasê şîdetê û dîskriminasyonê daye ber xwe, ji ber tesîra hêzên derve yan yê eskerî di warê siyasî de demokrasiyeke temsîlî

pêk tê".

Li gor Freedom House ji bona ku Tirkiye ciyê xwe di navbera welatên ku sinifa yekemîn de tê nîşandayin, bigre, divê di serî de ji bo xelkê di kêmaniyê de ne mafên "self determination" (xweida-rekirin) nas bike û tesîra hêza eskerî li ser platformên sivil bê rakirin.

Bêşik motivasyon û şîrovekirina Freedom House ya di derheqê Tirkiyê de rast e. Zincîr û qeyda ku di dest û piyê Tirkiyê de ye, pîrsa Kurd e. Çaresernekirina pîrsa Kurd li Tirkiye, Tirka kole dihêle. Bêşik, di nav ew sedemên ku Îran, Iraq û Suriyê ne azad dike, çaresernekirina pîrsa Kurd roleke sereke dilîze.

Terora Dewletê ya ku li ser DEP'ê dom dike

Dixwazin DEP'ê bigrin

Serokatiya Hatip Dicle di nav DEP'ê de û di nav raya welatparêzan de bêhuzrî peyda kir.

Di mēha Çileyê Pêşîn de sawciyê sereke yê Yargitayê di derheqê DEP'ê (Partiya Demokrasiyê) de ji bona ku "li dijî prensîba ku dewlet, millet ji welat nayê perçekirinê, faaliyet kiriye" dawe vekir. Ji bo vê jî îddîanameyeke 50 rûpelî hatiye amade kirin. Li gor vê îddîanameyê wek sedema girtinê, axaftinên Yaşar Kaya ku li gelek ciyî kiriye û belavoka Komîta Rêvebir a Merkezî ya DEP'ê ku bi sernivîsa "Banga Aştiyê ya DEP'ê" hatibû belavkirin, hatiye nîşandayin.

Heger Mahkema Qanûna Esasî di prosesa dawa girtina DEP'ê de lêz bike û beriya hilbijartina 27'ê Adarê biryara girtina partiyê bide, wê demê DEP nikare di hilbijartinan de beşdar bibe.

Dewletê ji bo pîrsa Kurdî ji sala 1990'î vir ve 5 partiyên siyasî girtine; Partiya Yekbûyî ya Komünistên Tirkiyê, Partiya Ked a Gelêrî, Partiya

Azadî û Demokrasiyê, Partiya Sosyalîst a Tirkiyê û Partiya Sosyalîst e. Li gel DEP'ê dîsa ji ber pîrsa Kurdî dewletê di derheqê Partiya Yekîtiya Sosyalîst de jî ji bo girtinê dawe vekiriye.

Êrişên dewletê yê li ser DEP'ê bi vê dawa girtinê jî nemaye. Nuha jî bi riya Komîsyona Tevlîhev ya parlamentoyê dixwazin masuniyeta (dokunulmazlik) parlamenterên Partiya Demokrasiyê rakin. Di qonaxa pêşî de dixwazin masuniyeta Hatip Dicle, Ahmet Turk, Leyla Zana, Mahmut Alinak, Sirri Sakik û Orhan Dogan rakin.

Ji alî wext ve sedemê mezî ya harbûna êrişên dewletê ew e ku bi çî riyê dibe bila bibe, nehêle DEP bi xurtî beşdarî hilbijartinan bibe. Tehdîd û terora li ser endam

û alîgirên DEP'ê jî zêdetir dibe. Ji ber tîrsa terora dewletê DEP û ji ber tîrsa terora PKK'ê jî partiyên din gelek dijwarî dikşînin ku kandida-tên xwe diyar bikin.

Di kongra DEP'ê de ji 44 kesên ku ji bo Meclîsa Partiyê hatin hilbijartin, ji bo cîgirê serok; Remzî Kartal, Bahattîn Gunel, Kemal Bilget, Osman Özçelik hatin hilbijartin. Murat Bozlak jî bû Sekretêrê Giştî yê partiyê. Wek tê zanîn Hatip Dicle di kongra meha çûyî de piştî tûra si-siyan ji bo serokatiya DEP'ê hatibû hilbijartin. Li gor raya siyasîmedarên Kurd, serokatiya Hatip Dicle wê DEP'ê qels bike. Ew hêviya ku DEP bibe partiya hemû Kurdên welatparêz her çiqas diçe melûl dibe.

Jİ ARMANCE

Spas ji bo qertên pîrozbahiyê

Hin xwendevanên me û dezgeyên Kurdî bi munasebeta pîrozkirina sala me ya nuh ji me re qert û name rê kirine. Hin ji van dezgeh û kesan ev in: Ji Fransayê Partiya Demokrat a Kurdistanê Îranê, YEKBÛN (Partiya Yekbûyî ya Gelê Kurdistan) Komîta Yunanîstanê, ji Tirkiyê kovara Medya Guneşi, ji Almanyayê HEVKAR, ji Japonyayê Akiko Yamada, ji Îngilîstanê Omer Kesen, ji Swêdê Daira Biyaniya ya Belediye Stockholmê (Stockholm Invandrar Förvaltning), Zeynel, Leyla Aydın, ji Bulgarîstanê Azad Cizîrî, ji Sûriyê Deham Bavê Binefsê,

Em spasî van dezgeh û hevalan dikin.

NEYNIK

Em û Dijmin

Hesen Mizgîn

Do Şîrnex bûbû hedefa ordiya Romê, îro jî Licê. Dîrokê xwînxwarîya ordiya Romê carek din îsbat kir. Dîya min -rehma xwedê lê be- ji min re tim digot; "Kurê min bextê Romê tuneye", bêbextiya wan bi dûzkirina Licê carek din hate holê. Licê şewitandin. Xelkê Licê cih û warê xwe terk kir, ket rîya penaberîyê. Lê دنیا weke ku kerr û kor be tu deng jê derneket. Ji aliyekî sansûra ordiya Romê û ji aliyekî jî sansûra PKK'ê rewşa gelê Kurd xiste nav tarîtiyê.

Sansûra ordiya Romê meriv dikare fêhm bike. Ew dijmin e, kirinên xwe yê hov û xwînxwarîya xwe dixwaze ji bîr û raya giştî veşêre. Dijmin e, mirov tu caran hêviya xwe jê nake. Ew her tim di xefka xwe de ye û ji bo ku barbariya wî dernekeve holê çî ji dest tê dike. Bi ya min di wî warî de dijmin gelek serketî ye. Dijmin di her warî de ji xwe re rê vekirîye. Dîplomasiya xwe "xweş" bi kar tîne. Dijmin rê ji me Kurda re gav bi gav teng dike, tevgera me ya bi heq li hember bîr û raya giştî qirêj dike. Gelo li dij van kirinên dijmin em çî dikin?

Îro jî herdemî zêdetir hewcedariya me Kurda bi çapemeniyê heye. Ya ku rewşa gelê Kurd ji bîr û raya giştî re îzah bike rojnamevan û rojname ne. Xelqê ji bo ku hovîti û xwînrêjiya dijminê xwe derxe holê berê xwe dide rojname û rojnamevanan, lê em bera wan didin daku dijmin bi avakî hêsantir kirinên xwe bidomîne. Li Kurdistanê sansûra çapemeniyê ne li gor mesleheta gelê Kurd e. Ne ji xwê ordiya Rom jî vaxwaze rojnamên Tirkiyê bûyerên li Kurdistanê binivsinin. Heqê tu kesî tuneye ku rojnamevan ji welatê me dîr bixe yan jî wan sansûr bike. Sansûr kirina rojnamevanan divê ne karê me be. Dema em vî karî bikin, em kirinên dijmin jî heya cîhekî qebûl dikin. Rewş çawa dibe bila bibe, dijmin çî metodî bi kar tîne bila bi kar bîne nabe ku em kirinên PKK'ê bi heq bibînin.

Em hêjî di pey afirandina dijminên xeyalî de ne. Di vî warî de bi rastî jî em gelekî "jêhatî" ne. Di gotarên me de dewletên wek Almanya, Fransa, Bîrtanya û DYA wek dijminên nîşan kirin. Tu dibêji qêy dijminên me yê heyî ne besî me ne, em li dijminên nû digerin. Dijminên me - Tirkiyê, Sûriyê, Îran û Iraq- li dij pîlanên "dijminên me yê xeyalî" bi hev re civînan dikin, dixwazin peymanan îmze bikin; rê û îmkanan peyda bikin ku hêzên NY ji herêmê dîr bixin. Zimanê min nagere ku bêjim, lê di cîyekî de em û dijmin digihîjin cîyekî muştêrek û ev yek ji bo me rûreşî ye; em ne layiqî vê rûreşiyê ne.

Di bikaranîna îmkana û fersendên demokratîk de jî em Kurd gelek caran şaşitiyên wisa dikin ku tevgera Kurdî ji dêlva ku pêşde here, paşde diçe. HEP û DEP ji bo vê yekê nimûneyên bêhempa ne. Ne HEP û ne jî DEP ji ber hevgerîdana xwe ya bi rêxistina îlegal di vatîniya xwe de bi ser neketin. Di afirandin û bi rêvebirina siyasîetê "Kurdî" de bersîva hêviya ku ji wan dihate kirin, nedan, nikarin bidin jî. Ji ber ku di kar û barê xwe de ne azad in, hevser di destê rêxistina nehênî de ye. Ji ber vê yekê ye ku mebusên DEP'ê di hevpeyvîn û sohbetên xwe de newêrin a di dilê xwe de bibêjin. Ji ber ku ne rehet in nikarin siyasîetê jî bikin; mêtîyê wan tiştêkî difikire zimanê wan tiştêkî din dibêje. Ji ber ku ne ji bo mesleheta netewî lê ji bo ya şexsî û grûbî hatine ve meqemê, çavê wan girtî ye zimanê wan badayî ye. Helbet ev yek jî bi kêrî dijmin tê.

Min du sohbetên mebusên DEP'ê -Ahmet Turk û Orhan Dogan- guhdarî kirin. Tu yekî ji wan newêribûn kuştina zarok, jin û îxtiyaran -sebeb çî dibe bila bibe, kî dike bila bike- mehkûm bikin.

Em di avakirina partiyê legal de zorê didin hevûdu ku bi hev re partiyekê ava bikin. Herçiqas em pê dizanin ku PKK û PSKT ne xwedî toleransê ne û ji mesleheta grûbî fedekariyê nakin, dîsa jî em zorê didin xwe û bi hevîyên vala xwe dixapînin, wext wenda dikin û ev jî kêrî dijminê me tê.

Bi ya min divê her dîtinên siyasî di warê demokratîk de xwedî însiyatîf be. Bila tîrsa PKK'ê nebe sebeba pasîfîzmê. Divê em bikaribin ji bo gelê xwe alternatîfan dîyar bikin. Pasîfîzma me çiqas dom bike, tevlihevî jî wê hewqas zêdetir be. Di vî warî de herçiqas bi derengî ketibe jî biryara YEKBÛN'ê ya li ser xebata avakirina partiyê legal pozîtîf e.

19.11.1993

RAMANÊN RAMANWERAN

Konferansa zimên qonaxeke nû ye

Hemîd KILIÇASLAN

Enstîtuya Kurdî ya Parisê û Beşê Kurdî ya Enstîtuya Neteweyî ya ziman û Medeniyeta Rojhilatê ya Unîversîteya Sorbonê di 28-29'ê meha 11'an de bi navê "Zimanê Kurdî Berbi Sala 2000 î" li Parisê, li Unîversîteya Sorbonê li Anfiya Liardê konferanseke navneteweyî pêk anî, Ev bûyera pîroz wek nûçe belav bû; çê-neçê li ser hate nivîsandin, lê hin aliyên balkêş yên vê konferansê neketin ber qelemê. Destnivîs û belgeyên Konferansa Navneteweyî ya "Zimanê Kurdî Berbi Sala 2000 î" nehatin belavkirin. Ez bawer im Enstîtuya Kurdî ya Parisê dê wan bi awayekî belav bike.

Ez wek endamê xebata KURMANCÎ beşdarî konferansê bûm. Konferansa Neteweyî ya li ser "Zimanê Kurdî Berbi Sala 2000 î" bi konferansger û babeta xwe ve ez bawer im yekem konferans bû. Bi gotineke din ev cara yekem bû ku konferansêk bi wî rengî di hate damezirandin.

Amphîtheatre Liard ya Unîversîteya Sorbonê ji bo 200 guhdarî dergehên xwe vekiribû. Pesnê anfiyêke wek Liardê bawer nakim ku bi qelemê bête dan. Xweşikbûn û taybetmendiyê wê tenê konferans di sîdanê de nedihîşt...

Ji ber nebûna belgeyan û ji nezabûna zimên (Fransî û Îngilîzî) ez dê bi tene hin tiştên ku ez pêre gihîştim û min ji devê wergêran girtin, pêşkêşî xwendevanan bikim. Axaftinê konferansgeran di cih de bi du zimanan di hate wergerandin. Mirov karîbû bi radyoyên bi guhuk li ser sê pêlan -Kurdî, Fransî, Îngilîzî- guhdar bikira.

Di herdu rojên konferansê de digel axaftin û pêşniyaran, tiştê gelek balkêş ku ji konferansgeran teva zêdetir çepik jê re hatin li hevketin, hejayî dîtinê bû.

Generalekî Fransî Pierre Rondot ku di salên 1930'an de di Komîsariya Bilind ya Fransayê li Bêrûde, xwedî desthilat bû, du rojan di nav vexwendiyê de runiştî bû. Gava navê wî hate anonskirin û rabu piya, bala civatê bi carekê ket ser wî:

Mirovekî sere, li dor 90 salî xuya dikir. Li gor temenê xwe, gelekî zinde bû û gava bi bejna xwe yi nezi du metroyan meşiya, mirov tê derdixist ku Rondot bi xwe jî bi kesera salen buhurî, lê li ser xwe, zinde li dora xwe temaşe dikir. Kî dizane, belkî dixwest hin hempayen xwe bibîne, belkî jî tiştin din bi bir dani...

Gava Generalê Fransî hilkişîya ciyê xeberdanê û dest bi axaftinê kir û xeberdana wî hate wergerandin, herkes li cihê xwe mat ma û guhdar kir.

"Ez hevalê Sureyya, Celadet û Kamuran Bedirxan im û bi hevaltiya wan gelekî serbilind im. Ez di Komîsariya Bilind ya Fransayê li Bêrûde bûm. Mîr Kamûran di navbera Hereka Kurdî û Komîsariya Fransayê de diçû û dihat, têkilî datanî.

Celadet Beg wê gavê li Şamê bû û Mîr Kamuran, ew wek inforatorê xwe bi kar dani. Wê demê fikra kovara "HAWAR"ê bi wan re çebûbû. HAWAR gerek bi Kurdî, Erebi û Fransî derbiketa. Ji

bo subwansiyeneke çapemenî ser li komîseriya Fransayê dan, lê Erebi, Çeçan û Durzî li dijî çapemeniyêke bi Kurdî derketin û ji ber vê jî komîseriyê daxwaza wan ya ji bo alîkariya çapkirina "HAWAR"ê qebûl nekir

Pierre Rondot her ku xeber dida, bala guhdaran bêtir diket ser axaftinê wî:

"Li Cizîrê (bakurê Sûrî ji Eyndîwerê heta çiyayê Kurda) mirov nikarîbû karê entelektuelî bikira, wê demê kesên ku li Cizîrê problem derbixista gerek Fransa ew teslîmî Tirkî bikirana. Lê çûn û hatin zêde bû. Hin kes ji hêla Nisebinê û jora wê, gava li welêt benderên xwe hiltanin, dihatin Bêrûde kar dikirin û carna jî qaçaxî dikirin. Lê tim vedigeriyên gundên xwe. Tekiliyên Mîr Kamûran û Celadet Beg bi wan re gelekî xweş bûn.

Min alîkariya Mîr Kamuran û mala Bedirxan kir. Bi navê mûstear di kovarên wan de nivîsen min çap bûn*. Carna ji bo serastkirina Fransî alîkarî ji min dixwestin. Lê bawer bikin, di nivîsandina Fransî de gelek zîrek bûn. Ji xwe her gav dixwestin tiştê bê qusûr bikin û binivîsinin.

Mixabin Celadet Ali Bedirxan û Roger Lescot gelekî bêwext koça xwe bar kirin.

Ez li pêş we hurmeta xwe ji wan re nîşan didim. Spasiyên xwe ji Enstîtuya Kurdî û mala Bedirxan re pêşkêş dikim."

Gotinên Rondot tesîreke mezin li herkesî kir. Ji çepikkutanê mezintir xelat tune bû. Demê dirêj herkesî, li ser piyan destên xwe ji bo kalê hêja li hev xistin.

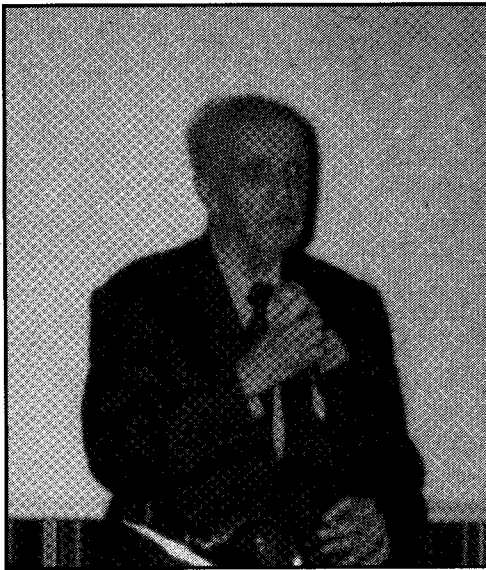
Ez bi tu awayî naxwazim gotinên camêr şirove bikim, lê ez dikarim bibêjim; careke din diyar bû ku hêjayên wek Mîr Kamuran û Celadet Begê gorbîhişt serbilindiyê me bûn...

Hin aliyên konferansê yên ne li gor dilê mirov jî helbet hebûn. Gava mirov zanayên xwe yên Kurd ku çend stêrk li ser milên wan jî, ne xem e, dide ber yên din, dilê mirov bi halê mirov dişewite. Carinan di nav sohbetan de min digot; "Mirovê ku deh salan teneka bitewîne, dikare bibe hostayê soba." Lê hin ji zanayên me yên ku min di vê konferansê de dîtin, ger ev çend sal in jî teneka ditewînin, hê negihîştine çêkirina lûleyan.

Yek ji wan tiştên ku ne li gor dilê mirov, guhnedana katê ku ji bo her konferansgerêkî hatibû veqetandin, bû. Konferanseke bi vî rengî ku hema hema hertiştê de programkirî be, niv seet heqê mirov be û mirov seet û nivêkê xeber bide, program serûbinê hev dibe. Yên zana divê mafê yên din tîk nebe.

Yan jî ger mirov di konferanseke wiha de belengazî û bextreşiyê derxe pêşiya zanîne, gelo wê alem bi çî çavî li stêrkên milên mirov temaşe bikin.

Helbet di nav guhdaran de jî yeklibên xav peyda dibûn, yan gotin berevajî digirtin yan jî bi

Generalê Fransî, hevalê Celadet û Kamûran Bedirxan Pierre Rondot. (Foto: Lutfî Baksî)

mûçinkê tiştên ji wan re dibûn ji nav peyvyan diqaxandin û pê arvanê xwe li êş dikirin. Tew camêrekî pirseke xwe kir û protestoya xwe ve re... Lê mixabin li benda bersivê jî nema, derket û çû.

- Çima hûn li ser Lor û Zaza û Feyliyan xeber nadin..?

Lê piştî derketina camêr, zimanzanên biyanî careke din bersiva pirsê dan.

Herçend minakên çê û yên ne çê dirêj bibin jî encamên Konferansa Netewî ya li ser "Zimanê Kurdî ber bi sala 2000 î" gelek hêja û balkêş bû.

Hate pêşniyarkirin ku ev konferans divê bibe destpêka konferansên werengî. Eger îmkân hebe, salê carekê konferanseke weha li darkeve. Yan na her du salan carekê pêwîst e ku konferansêk pêk were.

Hate pêşniyarkirin ku sala bê, konferanseke weha li Başûrê Kurdistanê li Dewleta Kurda ya Federe li dar keve.

Wezîrê Perwerde yê Başûrê Kurdistanê diyar kir ku; konferansê gelek ronahî daye wî. Li Kurdistanê, li Dewleta Kurda ya Federe di prosa perwerdekirinê ya nû de de encamên konferansê bidin ber çavên xwe.

Di destpêka konferansê de hate diyarkirin ku "konferansê de tu biryaran negire", lê pirs û pirsgerkan rabeî raya giştî bike, pêşniyar û çareserkerin ji bo pêşerojê be.

Azadiya zaravayên zimanê Kurdî gelek giring hate dîtin. Herweha bi qanûnan rê li ber zaravayan girtin, xelet hate dîtin. Çi Kurmancên jor çî yên jêr, Zaza, Feylî û herweha eger xwe Kurd qebûl dikin Lorî, Bextyarî...ûwd. Pêşniyar û gotubêja li ser Kurdî bi tipê Latîni di destpêka konferansê de li tahtê rast hat, lê ber bi dawîya konferansê erda wê nermtir bû. Ji Başûrê Kurdistanê wezîrê perwerde û serokê Korî Zanyarî li ser vê pêşniyarê piştgirîya xwe diyar kirin. Li Kurdistanê jî bo pêşniyarkirin û pêkanîna vê daxwazê soz dan.

Konferans li ser yekgirtin û pêşketina zimanê Kurdî bi dirêjayî rawestîya û gihîştê netîceya ku "pêşketina zimên bi azadiya gel ve girêdayî ye. Eger statuya sîyasî ya Kurdan tunebe û biryarên bingehîn neyên wergirtin, ziman jî

Stiriyên me

Zinarê Xamo

Te ji min re got "tu qaz î!"

Heger şaş di bîra min de nemabe wê di çîrokeke Azîz Nesîn de be, du heval bi hev re rûniştine ji xwe re dipeyivin. Yek bala xwe dide derve, dibêje "wa ye dunya ewr e". Yê din dibêje "te ji min re got tu qaz î". Mêrik dibêje: "Xwedê hevza meriv ji te bike law, ma kînga min ji te re got tu qaz î? Min got dunya ewr e. De îcar di navbeyna 'ewr' û 'qazê' de çî tîkîlî heye Xwedê jê razî?"

Yê din dibêje heye, çawa tune. "Çaxa dunya ewr be mana xwe ew e ku wê baran bibare. Çaxa baran bibare wê av di kort û golan de kom bibe. Û çaxa av di kort û golan de kom bibe, wê qaz herin tîkevin avê, ajnê bikin. Ev jî tî wê manê ku te ji min re got "tu qaz î".

Helbet merivên wiha jî tenê di dunya edebî de dernakevin hember meriv, ew ne tenê qehremanên çîrokên Azîz Nesîn in, di jiyana rojane de jî gelek caran meriv rastî kesên wiha jî û fehman tî, li hember baqilî û zîrekiya wan şorik ji devê meriv dihere, meriv ji xwe re mit û mat dimîne.

Em bibêjin li ser berhema wî, tu bîr û bawerîya xwe dibêji, li gor tîgihîştin û zanîna xwe, tu wê rexne dikî.

Wê rabe bibêje:

-Ev meriv ji xwe ji berê de dijminê min e. Çimkî kalikê min carê di domîneyê de berra kirîbê kalikê wî dabû. Ji wê rojê de ye ku ew wê kîne bi xwe re digêrîne. Nuha bi vê rexneyê ew heyfa kirîbê kalikê xwe ji min digre; lema jî vê şahesera min bêqîmet nîşan dide.

Tu dibêji bîra! Bi serê min û te haya min ji lîstika kirîbê kalikê min û kalikê te tune, tu pir kûr diherî. Min îro ev berhema te neeciband, lema rexne kir, lê gava yeka din bicibînim ezê pesnê wê bidim. Lê qet li te guhdarî nake, her dibêje "te ji min re gotiye tu qaz î".

Tu, nivîseke wî, fikir û argumentên wî yên li ser wê mesela konkret çewt dibîni û di wî warî de fikrên xwe dibêji. Wê rabin seceraya wî û malbata wî raxin ber te û ji te re bibêjin:

-Ma ne şerm e ku tu hemû xizmet û fedekarî û xebatên vî camêrî înkâr dikî? Ma tu nabîni ku camêr dev ji malê dunyayê berdaye, ruhê xwe weqî gel kiriye!? Çî heqê te heye tu zimanê xwe dirêjî merivekî wiha dikî?

Tu dibêji bawo, min ne qala xebatên camêr kiriye û ne jî ew înkâr kirine, min li ser nivîseke wî fikra xwe gotiye. Mesele hewqas basî e. Lê dengê te dihere kê? Ew her dibêje "te ji min re gotiye tu qaz î".

Tu, dîtin û siyaseta partiya wî ya li ser meselakê rast nabîni û wê rexne dikî. Wê rabe ji te re bibêje:

-Tu naxwazî Kurd rizgar bibin. Heger te rizgariya Kurdan bixwesta te yê partiyêke ku ji bo gelê xwe xizmetê dike, tîkoşînê dide rexne nekira. Piştî ku te rexne kir mana xwe ew e ku tu ne dost î, tu dijmin î. Û kesê dijminê partiyê di eynî wextê de dijminê gel e jî. Çimkî partî ya gel e.

Tu dixwazî pê bidî fahmkirin ku bi rexneyekê meriv nabe merivekî nêtxerab û dijminê gel. Lê carê mohra "dijminatiyê" li te xistiye, tu xwe di ava kewserê de jî kî qet pere nake. Tu dibêji emrê min ji Xwedê û jê bi dûr dikevî.

Tu dibêji dizî tiştêkî ne baş e, divê meriv diziyê neke. Wê bibêjin:

-Tu merivekî hesûd, çavnebar û xêrnexwaz î.

Tu naxwazî ku Kurd jî wek milletên din bi pêş kevin, bibin xwediyên klasîkên mezin. Heger tu ne merivekî zîkreş, hesûd û edxem buya te yê sawa îfşabûnê nexista dilê wan xizmetkarên millet; bileks te yê jî di wî warî de alîkariya wan bikira...

Tu dibêji heyran! min negotiye ku bila edebiyateke Kurdan a pêşkêfî tunebe, bila bi sedan nivîskarên me çênebin...min gotiye em keda xelkê nexwin, jê re hurmetê nîşan bidin. Lê kî guh dide te. Ew her dibêjin "tu jî nivîskarên re dibêji hûn qaz in".

Heta vira min ji zîrekiya însanên me çend numûneyên ku em aşînayên wan in, dan. Ev numûne jî nîşan didin ku wek civat kêfa me ji mantiqê kompoyê re tî, em dixwazin her tiştî bi vî mantiqî îzah bikin. Ev xuyekî ne baş e. Ne şert e ku li pê her rexneyî nêteke xerab hebe.

Li ser jîriya însan tasnîfeke Machiavelli heye, kêfa min gelek jê re tî. Dibêje:

-Jîriya însan sê babet e: Kesên ku ji xwe ber fahm dikin; kesên ku tiştên ji wan re tînin gotin fahm dikin û kesên ku ne ji xwe ber fahm dikin û ne jî bi riya hinekên din fahm dikin.

Hela ka hûn jî bala xwe bidîne, gelo piraniya yên li dora we dikevin kîjan katagoriyê?

ROJA NOBEL

Mustafa AYDOGAN

Her sal di dehê çileya pêşîn de çavên dinyayê ji bo hedîseyeke mezin dadigerin ser Swêdê. Di vê rojê de, li Swêdê li bajarê Stockholmê hem ji aliyê karrîer û hem ji aliyê mezinbûna hecmê pereyên ku tê belavkirin ve, xelatên herî mezin yê dinyayê têne dayin. Dehê Çileya Pêşîn roja Nobel e. Ji ber ku Alfred Nobel di 21-ê Cotmeha 1833-an de li Stockholmê hatibû dinyayê, di 10-ê Çileya Pêşîn a 1896-an de xatir ji jiyane dixwaze, li dû xwe navekî bilind û serweteke pirr mezin dihêle û di sînga axa sar de ji xwe re li cîhekî germ digere. Her sal li gor wesiyetnameya Alfred Nobel ya ku di 27-ê Mijdara 1895-an de li bajarê Parisê hatibû nivisandin, di roja Nobel de, di pênc şaxên cuda de xelat têne belavkirin. Alfred Nobel di wesiyetnameya xwe de xelatbelavker ji tayin kiriye; Xelata Edebiyatê ji aliyê Akademiya Swêdê; Xelata Fîzîyoloji û Tibê ji aliyê Enstîtuya Karolînayê; Xelata Fîzîk û Kîmyayê ji aliyê Akademiya Zanistê û Xelata Aştiyê ji aliyê Parlamentoya Norweçê ve tê belavkirin. Her muessese ji bo tesbîtîkirina xelatwergiran, bi navê Komîteya Nobel, komîteyek damezrandiye. Xelata Aboriyê ji sala 1969-an û vir de (di 300 saliya Banka Dewletê ya Swêdê de), ji aliyê Banka Dewletê ya Swêdê, ji bo bîranîna Alfred Nobel tê dayin. Pereyên ji bo vê xelatê, ji kasa Banka Dewletê tê dayin û bi qasî yê ku ji aliyê Weqfa Nobel tê dayin e. Qaîdeyên xelatê yê ji bo her pênc şaxên ku ji terefê Weqfa Nobel fiñanse dibin, ji bo dana Xelata Aboriyê ji derbas dibin.

XIZMETA MIROVATIYÊ Û MADDEYÊN WÊRANKIRINÊ

Du aliyên xebatên Alfred Nobel hene. Ger mirov van herdu aliyên bi hevdu re nebîne, mirov dê neheqiyê li vî dahiyê Swêdî bike. Ji ber vê yekê, divê mirov karaktera xebatên wî û berhemên van xebatan bi herdu aliyên lihevdunekir ve raxe ber çavan. Qiralê barûtê, kaşîfê madeyên teqandinê Alfred Nobel bi saya fabrîkeyên ku malzemeyên herbê çêdikin, bû şirketdarê mezin î yekem yê multinatsyonal. Nobel di gelek warên sîvîl de ji -wek lastîka sunî, çermê sunî, hevirmeşê sunî, motora gazê, teknîka qey-naxkirina polayê û hwd- ji bo mirovatiyê xizmetên gelek mezin kirine, lê navê wî her bi madeyên teqandinê û yê ji ortêrakirinê ve hatiye girêdan. Barût û Alfred Nobel, dînamît û Alfred Nobel bi hevdu re hatine bilêvkirin. Wî ji dervayî dînamît û jelaîna teqandinê gelek tiştên din ji keşîf kirine. Nobel xwediyê patenta 85 keşfên cuda bû û ji bo keşfên pêşerojê gelek riyên nû pêşkêşî kaşîfên li dû xwe kir. Li Swêdê, di warê sa-

nayîya kîmyayê de şirketa herî mezin bi navê Alfred Nobel tê naskirin; "Nobel Industrier Sverige AB". Ev şirket bi 20 000 karkerên xwe û bi 20 milyar Kron cîroya xwe ya salane ve, di seha kîmyayê de hemû şirketên din li dû xwe hiştiye. Di sala 1984-an de du şirketên giregir; Bofors AB û KemaNobel AB bûn yek û ev şirketê herî mezin ava kirin. Bofors AB di sala 1873-an de li bajarê Karlskogayê hatiye damezrandin, lê xwediyê wê yê ji sala

1894-an heta 1896-an yanî heta roja wefatê, Alfred Nobel bi xwe bû. Ev şirket bi giranî malzemeyên parastinê, bi gotineke din, malzemeyên herbê çêdike; top, sîstema robotan, cepxane û hwd. KemaNobel di 1871-ê de li bajarê Stockholmê hat damezrandin. Di nav malzemeyên ku ji aliyê vê şirketê tê çêkirin de, di gel hin maddeyên din, maddeyên teqandinê ji cîhekî girîng digrin. Gava fabrîkayên ku piştî keşfên Nobel hatin avakirin, dest bi hilberîna kirin, ji aliyekî ve di warê şerê li hember xwezayê tê meşandin de, ji bo serkevîna mirovatiyê îmkânên muazzam hatin amade kirin, ji aliyê din ve ji bo xerakirin û ji ortêrakirina berê xwêdana mirovatiyê, di destên şerxwazan de bû sîleheke wêrankirinê. Xelatîkirina berhem û keşfên ku di rêya pêşveçûna mirovatiyê de mîna qonaxên girîng têne naskirin û îmkana wêrankirina di destên şerxwazan de mîna paradoksekê xuya dibe. Mirov xelatîkirina xebatên di warê fîzîk û kîmyayê de fahm dîke. Ji ber ku Nobel di van şaxan de navê xwe li rûpelên dîrokê kolaye. Lê ya herî balkêş ji ev e ku mirovê mîna qiralê barûtê tê naskirin, ji bo çî dana xelata aşitiyê û ya edebiyatê xistiye wesiyetnameya xwe? Çêkirina topên herbê û xelatîkirina xebatên aşitiyê, li ba min pirseke ku hîn bersiva xwe nedîtiye, lê her çî dibe, bila bibe, xelatîkirina xebata aşitiyê biryareke pîroz e û ev xelat bi xwe jî, ji bo karê aşitiyê tesîreke mezin dîke. Min ji bo întesseyaya Nobel ya di warê edebiyatê de, rûpelên pirtûkên eleqadar hebekî tev dan. Min dît ku Alfred Nobel hîn di 18 saliya xwe de bi zîmanê îngilîzî helbest nivisandîye. Ji xwe wî bi pênc zîmanan(Swêdî, Rûsî, Almanî,

Alfred Nobel

Îngilîzî û Fransî) pirr baş dizanîbû. Hinek berhemên wî yê şaxên cuda yê edebiyatê netemamkirî mane. Di nav çend romanên wî yê neqediyayî de, ev herdu roman jî hene; romana wî ya bi navê "Xwişkê" û ya bi navê "Li Afrîkaya Herî Ronî". Lê tev hemû hewildan û xebatên wî yê cuda jî li hember çêkirina barût û dînamît dengên protestoyê kêmbûn. Nivîskarê Swêdê yê herî mezin August Strindberg di helbestekê de êrîşî Alfred Nobel dîke. Di wir de îddîa dîke ku keşfa Nobel dikare dinyayê di hedîseyeke trajîk de wêran bike (August Strindberg ji ber îdealên xwe û ji ber vê helwestê, ji xelata Nobel ya Edebiyatê ,mahrûm hate hiştin). Li gor hinekan, Nobel bi xwe jî dizanîbû ku dînamît dikare ji bo wêrankirinê bê bikaranîn, lê felsefeyê wî ya weha hebû; materialên wêrankirinê çiqas zêde bin, şertê herbê ewqas teng dibe. Mirovatiyê piştî Alfred Nobel bi felsefeyên weha re rû bi rû bû, lê tu tiştî nikarîbû rê li herdu herbên cîhanê bigirta. Her ku malzemeyên xerakirin û ji ortêrakirinê bêtir bûn, rîska ku dinya ji ortê rabe ewqas zêdetir bû; mirovatiyê xwe ewqas zêdetir di talûkeyê de hîs kir. Di 10-ê Çileya Pêşîn ya 1896-an de, dema Nobel wefat kir, şirketê navdar ya Almanî Krupp patenta raketan wergirt û mirovatiyê di pêvajoya herba cîhanê ya duyem de bi çavên xwe dît ku bê Bombeyên-V jiyana çawa didan ber xwe û berhemên keda mirovatiyê çawa hildiwêşandin.

XELATÊN NOBEL

Alfred Nobel di 1896-an de wefat kir, lê fikra wî ya di warê xelatên de, ancax di 1901-ê de kete jiyane. Destûra Weqfa Alfred No-

bel di 1900-î de qediya û weqfê di sala 1901-ê de dest bi belavkirina xelatên kir. Di 1897-an de, malhebûna Nobel hat tesbîtîkirin: 33,2 milyon Kron. Piştî bicîhanîna daxwazên mirovên wî û dana baca mîrasê- li Swêdê 1.8 milyon Kron, li Fransayê 1,3 milyon Kron- ev tibab hebekî daket. Lê di sala destpêkirina xelatên de, ev tîbaş mîna 27 716 243 Kron hat diyarkirin. Di 1901-ê de, her xelatwergirê/xelatwergirê 150 782 Kron standin. Lê malhebûna weqfê ya di sala 1993-an de dighêje 2,2 milyar Kronan û ji ber vê yekê, pereyên ku tê belavkirin ji li gor vî meblaxî bilind e; 6,7 milyon Kron. Her xelatwergirê/xelatwergirê li gel diploma û medalyayê xelatê, 6,7 milyon Kron wergirtin. Qaîdeyên xelatê eşkere ne; li gor wesiyetnameyê, divê xelatên hemû şaxan ji aliyê mîqtarên pereyan ve wek hev bin. Di her şaxekî de, Komîteya Nobel ya bi wî şaxî re eleqadar e, dikare xelatekê bi wekhevî herî pirr ji bo du karan bide, an jî herî pirr di nava sê kesan de par ve bike. Ger di şaxekê de tu kes jî bo xelatwergirtina wê salê nehatibe tesbîtîkirin, xelata wê salê neqlî sala dahatû dibe. Ger xelat di sala dahatû de jî neyê dayin, divê di fondê bête razandin. Divê her xelatwergir piştî wergirtina xelatê, di nava şeş mehan de konferanseke resmî bide. Xelatwergir xelatên xwe jî destê qiralê Swêdê li avahiya "Konserthuset" werdigre. Xwarina êvarî li avahiya "Stads-huset li salona "Blå hallen" tê xwarin û li wê derê, di nava programeke dewlemend de, her xelatwergir axaftinekê dîke.

XELATWERGIRÊN YEKEM Û YÊN HERÎ TALÎ

Navên xelatwergirên ji 1901-ê heta 1993-an, di nivîseke weha de hîlnayê, ji ber vê ez dê bi tenê navê xelatwergirên yekem û yê talî binivîsinim. Di 1901-ê de di warê aşitiyê de xelata yekem, di nava H. Dunant(Swîsre) û F. Passy(Fransa) hat parvekirin. Xelata Aştiyê ya 1993-an jî di nava du mirovên Afrîkaya Başûr, yekî spî û yekî reşîk De Klerk û Nelson Mandela de hat parvekirin. Xelata Fîzîyoloji û Tibê ya 1901-ê bû ya E. A. von Behring(Almanya) û ya 1993-an di nava Richard J. Roberts (Britanyaya Mezin) û Philip A. Sharp(DYA) de hat parvekirin. Xelata Fîzîkê ya 1901-ê ket û ya 1993-an jî di nava du mirovên Amerîkî Russell A. Hulse û Joseph H. Taylor Jr de hat parvekirin. Di warê kîmyayê de xelatwergirê sala 1901-ê, JH van't Hoff (Hollanda) û ya sala 1993-an di nava Kary B. Mulis(DYA) û Michael Smith(Kanada) hat parvekirin. Xelatwergirê yekem(1901) yê edebiyatê ji Fransayê S. Prudhomme û yê 1993-an jî ji Amerîkayê Toni Morrison bû. Xelata Aboriyê ya yekem bû malê R. Frisch(Norweç) û J. Tinbergen(Hollanda). Xelata Aboriyê ya 1993-an jî di nava du mirovên Amerîkî Robert W. Fogel û Douglas C. North de hat parvekirin.

XELATA EDEBIYATÊ JI DESTPÊKÊ VE BÛYE MIJARÊ MUNAQEŞEYÊ

Xelata ku herî pirr bûye mija-

rê munaqeseyê, Xelata Edebiyatê ye. Gava ku xwediyê yekem yê xelatê ji aliyê Akademiya Swêdê hat diyarkirin, di civakê de reaksiyoneke mezin peyde bû. Wê gavê 42 nivîskar û hunermendên Swêdê li hember vê biryarê derketin. Di nava wan de, August Strindberg, Selma Lagerlöf, Heidenstam û hwd hebûn. Lev Nikolayevîç Tolstoyê ku di bandeva nivîskariyê de bû, hatibû ji bir kirin û neh salên din li jiyane mayin jî, têra xelatwergirtinê nekiribû. Tolstoy di 1910-an de bê xelata edebiyatê çavên xwe li dinyaya gewrik digre. Li gelek deverên dinyayê nivîskar û rojnemeyan li ser vê helwesta Akademiya Swêdê nivîsandin û neheqîya li Tolstoy û hinekî din yê hevçaxên wî hatibû kirin, anin zimên. Emile Zolayê pêşevanê naturalîzmê, ji ber îddiyên ku Nobel ji naturalîzmê nefret dikir û Zola nivîskarekî nebaş didit, ji xelatê mehrûm hate hiştin. Zola piştî belavkirina xelata yekem, ancax salekê li jiyane ma û di 1902-an de wefat kir. Selma Lagerlöf heta 1909-an li bende xelatê sekinî û ancax di wê salê de bû xwedîya xelatê. Di dîroka Xelata Edebiyatê de, heta nuha bi tenê xelatwergirê xelat qebûl nekirîye; J. Paul Sartre. Sartre xelata 1964-an qebûl nake û sedema qebûlnekirina xelatê weha dide xuyakirin; "Ger giraniya tesîrên derve tev hêza bêjeyan bibe, dê neheqî li xwendevanan bête kirin."

WELATÊ KU HERÎ PIRR XELAT WERGIRTIYE; FRANSA

Fransî welatê xwe navenda edebiyatê dibînin û dana xelata edebiyatê jî mîna mafekî Fransayê dihesibînin. Jixwe, Fransî gelek caran weha dibêjin; Xelata Edebiyatê xelatek ku malê Fransayê ye, lê ji terefê Swêdê tê dayin. Di warê Xelata Edebiyatê de Fransa bi 13 xelatwergiran welatê ku herî pirr xelat wergirtiye; piştî Fransayê, bi 11 kesan Amerîka, bi 9 kesan Britanyaya Mezin, bi 6 kesan Almanya û Swêd, bi 5 kesan jî İtalya tê û hwd.

XELATWERGIRÊN WELATÊN BAKUR

Ji welatên Skandinavyayê (Swêd, Norweç, Danîmarka) li ser hev, 12 kesan û ji yê Bakur (Skandinavya- İzlanda û Finlândiya) jî 14 kesan Xelata edebiyatê wergirtine. Ji Swêdê: 1909: Selma Lagerlöf, 1931: E. A. Karlfeldt, 1951: P. Lagerkvist, 1966: Nelly Sachs (eslê wê ji Almaniyayê bû xelat bi S. Agnonê İsrailî re parvekiribû), 1974: Eyvind Johnson û Harry Martinson. Ji Norweçê: 1903: B. Björnson, 1920: K. Hamsun, 1928: S. Undset. Ji Danîmarkayê: 1917: K. Gjellerup û H. Pontoppidan, 1944: J.V. Jensen. Ji Finlândiyayê: 1939: FE. Siljanpää, Ji İzlandayê: 1955: HK. Laxness

XELATA EDEBIYATÊ YA 1993-an

Di van çend salên dawî de li hember biryarên Akademiyê reaksiyonên mezin xuya nebûne. Ev jî dide diyarkirin ku xelatwergirên van salên dawî ji aliyê pirranîyê ve tîndarîkirin û edî Akademî jî girîngiyê bêtir dide lênerîna elîta

Lêkolîn

Li Ser Zimanê Kurdî

Ebdurrehîm Rehmî (Abdurrahim Zapsu) (1890-1958)

Ebdurrehîm Rehmî di 1890'î de li hêla Elbakê (Başkale)-qeza Wanê- ji dayik bûye. Navê bavê wî Seyyid Mehemed Pertew e. Navê diya wî Ematullah Xanim e. Ebdurrehîm Rehmî xwendina xwe ya destpêkî û navînî li Wanê tem-am kirîye. Paşê li Anqerê "Dibistana Karmendiya Malî" xwendîye. Piştê jî li Îstebolê Fakulta Îlahiyatê temam kirîye. Wî bi Rûsî, Almanî, Kurdî, Tirkî, Erebi û Farisî zanibû.

Ebdurrehîm Rehmî zewicî bû û navê jina wî Hidayet Ezîz bû. Hidayet Xanim ji binemala Bedirxaniyan keça Ezîz Bedirxan e. Du kur û du keçên Ebdurrehîm Rehmî hebûn; Jale, Pertew, Hale û Metîn. Ebdurrehîm Rehmî di 9'ê Sibata 1958'an de wefat kirîye.(1)

Ebdurrehîm Rehmî yek ji ronakbîrên Kurdan ê destpêka sedsa-la me ye. Wî di kovar û rojnama Jînê de gelek nivîsên Kurdî û Tirkî nivîsîne. Herweha gelek berhemên wî wek kitêb bi Tirkî û Kurdî yên ku tên zanîn ev in: Memê Alan (piyesa Kurdî), Eqîda Kurdan (Îlmihala menzûm a Kurdî), Gazîya Welat (helbest). Ji derveyî van berhemên wî yên Kurdî, wek di dawîya vê cedwela wî ya tewandina lêkerên Kurdî de jî tê fêhm kirin ku wî kitêbeke "Qewaidê" li ser zimanê Kurdî amade kirîye lê nehatiye çapkirin.

Çi di kitêba Hazım Kılıç de be û çi jî di pêşgotina M. Emin Bo-

E. Rehmî li gel jina xwe Hidayet Ezîz û zarokên xwe Jale, Pertew û Hale, 1930 (Foto: Ji Pirtûka H. Kılıç "Evdirehîm Rehmîyê Hekarî" hatiye girtin)

zarşan a ji bo çapa nû ya kovara Jînê de be û bi qasî ku em pê dizanin heta nuha tu kesekî behsa nivîsên wî yên di rojnama Jînê de û kitêba wî ya "Qewaidê Mezin" nekiriye.

Çavkanî

(1)-Ji bo zêdetir agahdarîyên derheqê jiyana û berhemên Ebdurrehîm

Rehmî de binêre:

- Hazım Kılıç; Helbestvan û Nivîskarekî Welatparêz Evdirehîm Rehmîyê Hekarî (Abdurrahim Zapsu), Weşanxana Xanî û Bateyî, Bröndby/Danmark, 1991, 130+4 (foto)r.

- Jîn kovara Kurdî, 1918, wergera ji tipên Erebi bo Latîni M. Emin Bozarşan

Welatê min hê jî bi xêr û bêr e

Konê Reş

Kesên ku dem û cih bi hev ve girêdidin dîrokê ji gelê xwe re datînin, ango dîroka gelê xwe ne, nemaze ew mirovên ku giraniya xwe ya pak û durust di dilê gelê xwe de hiştûbin û bi wê pakî û durustiya xwe li welatê xwe nav û deng dabîn. Di dîroka gelê Kurd de gelek mirovên ji vî terzî hene. Canê xwe gorî xaka welatê xwe kirine û dîrî welatê xwe mirine. Lê mixabin, ta roja îro kes li wan bi xwedî derneketîye û mafê wan nehatiya dayin, tevî ku demek pir dirêj di wê navê re derbas nebûye û hê jî di bîranînen kalemêran de mane.

Lê di roja îro de kesên ku li yên wek van mirovan bi xwedî derkevin û bidin ser dewa û şopa wan, gelo mirov dikare çi navî li wan kesan bike? Di bawerîya min de, kesên ku di roja îro de li wan mirovên kev-nar xwedî derkevin lehengên zemanê xwe ne li nav welatê xwe.

***

Wek ku diyar e piştî serhildana Şêx Seîdê Pîranê di sala 1925'an de û bi şûnde, Binya Xetê û Sûriye bû cîgehê welatparêz û rewşenbîrên Kurdan. Hingê wan mirovan ji neçarî, ji ber zîlm û zorê ji welatê xwe mişextî Sûriyê bibûn û dixwestin hê jî xebat û berxwedanê li dijî dagir-kerên Tirkan bikin. Wek pêşengên milletê Kurd di wê heyamê de mirov dikare van bi nav bike:

- Hemzeye Muksî: berpirsiyarê kovara Jîn (1918).
-Memduh Selîm Begê Wanî: Yek ji xebatkar û berpirsiyarên Jînê û hîmdarê "Xoybûn"ê (1927).
-Mîrê alfabe Kurdî, neviyê Mîr Bedirxan, Mîr Celadet Bedirxan û birayê wî Kamûran Bedirxan.
-Qedri Can: helbestvanê helbesta Kurd ji Dêrika Çiyayê Mazî.
-Kurên Cemil Paşayê Diyarbekirî Qedri Beg û Ekrem Beg.
-Abdurrahmanê Eliyê Ünîs; serokê serhildana Sasonê (1925-1936).
-Haco Axa; serokê Hevêrkan û hîmdarê Xoybûnê (1927).
-Dr. Ahmed Nafiz Beg Zaza; birayê mezin ê Dr. Nûreddîn Zaza û dest-birakê Mîr Celadet Bedirxan û bişîşkê kovara Hawarê.
-Dr. Nûrî Dêrsimî, Arif Beg Ebbas, Mele Ehmedê Namî....

***

Ezê vegerim ser lehengên xwe yên ku ez dixwazim qala wan bikim: Di Gulana 1993'an de du nivîskar û rojnamevanên Kurd ji Ewropayê hatin Sûriyê û li bajarê Qamişlo bûn mêvan. Yek ji wan nivîskar Mahmûd Lewendî û yê din rojnamevanê hêja Mîrze Bextîyar.

Bê guman min xwest ez wan bibînim û hêviyên xwe bi kesên wek wan re lêkim, wiha bi şahîyê mezînan ez bi wan re ketim dan û standî-nê û min xwest ez serwextî dîrok, çand û rojnamevaniya Kurdî bibim, belê min dît ku hêvî û daxwaziyên wan jî hene û yên wan ji yên ku di serê min de ne mezintir in. Hêviyên wan ew bû ku li wan welatparêz û rewşenbîrên ku me ew li jorê bi nav kirine bigerin û ku herin ser gor-rên wan gurzegulan di ber kêlên wan de biçikînin. Hem jî hevpeyivînan

Gundê Dugirê; Wargeha welatperwerên Kurdan (Foto: Armanc)

bi zarok û neviyên wan re çêkin. Belê li vê tenê jî neseकिन, xwestin ku helbestvanên Kurd yên klasîk jî bibînin, nemaze ewên ku ji nişên Cegerxwîn in wek; Mele Nûrî (Pîrêşan) û Seydayê Palo û hwd. Û di nav rojan de jî xwestin ku guhdariyê li dengbêj û sazbandên Kurdî yên kev-nar bikin. Nemaze ewên ku ji bin kurkên Üsivkê Çelebî û dengbê-jên Çiyayê Omerîyan û Çiyayê Şengalê derketine wek; Husênê Tewfî û Hizniyê Selîm.

Di çûna gundê Dugirê -wargeha goristana welatperwerên Kurdan li Binya Xetê- min hiş û xeyala xwe dida mamoste Mîrze Bextîyar dema ku wênayê gorra Hemze Begê Muksî dikişand, hingê min dizanî ku Ma-moste Mîrze Bextîyar bi kamera xwe re vedigere salên 1918'an dema ku Hemze Beg kovara Jîn derdixist û dema ku wênayê kêla Haco Axa dikişand hingê min dizanî ku pêre diçe wan salên 1926-27'an dema ku Haco Axa şerê Tirkan dikir. Wiha M. Bextîyar bi wan lehengan re ve-digeriya salên xebat û bizava wan ya Kurdayetîyê.

Di şevbêrkekê de jî bi neviyên Eliyê Ünîs re min xeyala xwe dida Dûmahîk r. 11

A complex table with multiple columns and rows, containing text in Kurdish script. It appears to be a detailed record or index related to the subject of the article.

Fotokopiya tabloya lêkerên Kurdî ya ku Ebdurrehîm Rehmî di 1920'î de amade kirîye.

Çand û wêje

ARTUR RIMBOUD

DEMSALEK DÎ DOJEHÊ DE

-IV-

Ûn sipî ji keştiyê peya dibin. Top ! Gerek em xwe di kirasê Bap-tismê xînin, cil û berg li xwe kirin û kar kirin. Min sirra mehrebaniyê di dil de wergirt. Ax ! Min pêşbîniya wê nedikir. Tu cara min zîyan nekiriye. Dê roj li ser min sivik bin, ezê hewceyî tobê nebim. Dê azarên giyanê min tunebin; giyanê ku hema hema li hemberî çakiyê bêhestdarî ye, ku ronahiya dijwar mîna mûmên darbestane berz dibe. Çarenûsa kurê malbatê; darbestek pir zû bi hêsinne giranbuha nixumandiye. Bê guman ku qehpetî, kerîfî ye, gunehkarî bêhişî ye, pêwîst e em genîtiyê bavêjin alîkî. Lê ew katjimêra dîwêr dê tu carî neşê ku di wê azara zelal de zingê-zingê neke. Ma gelo ez dê wek zarokê bêm revandin, daku ez di bihiştê de bilizim û hemî renckêşanê ji bîr bikim.!

Bi lez! Ma gelo jiyane dîtir hene? Di dolmendiye de nayê xewkirin. Herdem saman tiştêkî gelemperî bû. Bi tenê evîna Xwedayî kiltîr zanistê dibexşîne. Ji bilî dîmena başiyê di xuristê de nabînim. Bi xatirê we ey xewnino, ey nimûneno û ey şaşîfno. Sirûda firîşteyên hişyar ji keştiya firiyadê bilind dibe: Evîna Xwedayî ye. Du evîn!

Ez dikarim ji ber evîna dinyayî bimirim û dikarim bi xwegorîkirin bimirim. Ez çend giyanan bi dû xwe de dihêlim, dê êşa wan bi koçkirina min xurtir bibe!

Hûn dê min ji nav ên xeniqî hilbijêrin; ewên mayî ma gelo ne hevalên min in?

Wan rizgar bikim!

Awez (aqil) ji min re ji dayik bû. Cihan xweş e.

Ez dê cihanê pîroz bikim. Ez dê ji birayên xwe hez bikim. Ev sozine zarokane nîn in, her weha hêviya rizgarbûna ji destê Pîremêrî û mirinê ji nîne. Xwedê sazkarê hêza min e.

Ez sipasiyê Xwedê dikim.

❖ ❖ ❖

Bêzarî hew evîna min e, torebûn, şêtbûn, bêrûmetbûn, ez cejna hemî têkperîn û bobelatên wan dizanim. Hemû barê min hat danîn. De em firehiya bê gunehiya min, bêyî gêjbûn binirxînin.

Yekcar ez hew dikarim. Ez xwe bawer nakim ku ez ber bi ahengekê ve diçim ku ÎSA tê de bibe xezûrê min.

Ez girtiyê awezê xwe nînim. Min got:

Xwedayo! Ez azadiyê di rizgariyê de dixwazim:

Ez dê bi çi awayî bi pey kevim? Gewîbûnê ez li şûn xwe hiştim. Îca xwe gorîkirin û evîna xwedayî yekcar hew pêwîst in. Ez xema vê serdema dilên hestdar naxwim. Her yek vejînen xwe heye, dilreqî an dilovaniya xwe heye. Li ser serê vê mêrdewana fireşteyî ya çêja saxlem ez cihê xwe ji dest bernadim.

Lê belê kêfxweşiya çespanî, çi malbatî be an na... nexêr, nikarin pê, ez pir bela-wela me, pir bêhêz im. Jiyan bi kar geş dibe, ew, rastgoyake kevnar e: Ez, jiyana min têra xwe giran nîne, difire û li dîr, li ser serê kirinê, geryanê dike, li ser vê xala giranbiha ji cihanê.

Dema ku ez wisa cegeرداریya evîna mirinê di xwe de hejar dibînim ez çiqasî dibim mêrebi !

Xwezka Xwedê aramiyê ezmanî, hêminîyê esmanî, nimêj, pêşkêşî min kiriba, wek ewliyayên kevnar. Ewliya! xurt in!

Xelwetgir hunermend in mîna ku tu kes hew bixwaze pêkenîneke herdemyê! Dê bêgunehiya min, min bi girî ve ke. Jiyan pêkenîneke e û pêwîst e li her derê bê peşandin.

Bese ! Eve seza. -birêkevin!

Ax herdû pişk dişewitîn, herdû cênîk gurme gurmê dikin ! Di çavê min de şev digîndire, li bin vê rokê! Dil, hemî endam...

Çelo em ber bi ku de diçin? ber bi şer de ? Bêhêz im xelkên dîtir bi pêş de diçin. Alav, çek... kat!..

Agir berdîn ! Min gullebaran bikin! Ha li vir! Yan ezê radest bibim, tirsonekino! Ez xwe dikujim! Xwe davêjim ser piyên hespa!

Ax!

Ez dê hîni vê yekê bibim.

De bila ev yek jiyana Firansiyan be, rêça şerefmendiye!

Dawî

Wergerandin: Ehmed Huseynî

Çavkaniyên wergerandinê

Rimbaud: *Jiyan û helbestên wî, Xelîl Xûrî 1978. Bexdad (Erebî)*

Kovara El-Karmel. Hejmar 43.1991. Noqosiya (Erbîl)

Kovara Derwaze. Hejmar 1. 1993. Danmark (Sorani).

Çîrok

Ez berze me

Babê Roja

Dem: Dema berzebûnê
Cih: Cihê duhî û evro û sibehî, pêtir nêzikê rastiyê, şeqama serekî li Dihokê.

Ez yê li wêrê rawestiyayî bûm û min diviya derbas bibime rexê dî. Rawestiyana min dirêj bû çunko wê gavê çiraya kesk bo tirimbêla helbibû. Lê bo mirovekê wekî min di demê berzebûnê da dijît, xem nebû hindî rawestabam, çunko dem yan demjimêr di ferhenga min de nebûn. Bê ku min bivê ez ketme derya malxulyanê, hizra min kete ser hindê, kengî, çawa?

Min dizanî ku xelkê bi min dikire kenî. Ez pê dihesiyam hekû bi kêmatî berê xwe didan min. Min gelek cara guh lê dibû hindek da bêjine hindekê dî!

-Xwe veden dîno yê hat.

Erê bi Xwedê bi hemî tiştê min dikirin kenî, rêveçûna min, rabûna min, rûniştina min, rengê cilkê min. Bi kurtî dîtina min li nik xelkî cihê pêkenî û pêtiranka bû. Belê ma min çi jê bû? Min baweriyê mezin û mikum bi xwe û kiryarê xwe hebû, min çi cara xwe nedidît mirovekî dîn, belê mirovekî berze. Şûna hindê xelkê rexudora dihatne pêş çavê min wekî dîn û bêhiş. Min gelek cara diviya bi hindeka bikeme kenî, lê min xwe radigirt û berê

xwe jê dida paş da ji bîr bikim û pê nekme kenî da ew jî pê nezannin ku min ya berê xwe dayê da şerm ji xwe neke.

Hesta berzebûnê li def min peyda bû demê babê min, berî çend saleka, jineka dî bi ser dayka min re înayî û bi rojekê hafî guherîn ji mirovekî dilovan û dilnêrm bo mirovekî bê hest û dilreq. Ji bilî lêdan û qutana min ji desta dixwar, hizra hizra cara jiyê min kurt dikir bi nifirîna û daxwazê nexweş. Çi xoşî bo kesên di malê de nedihêlan, nexasme bo min û dayka min. Dayka kevinherwekî em çi yê wî ne. Erê bi Xwedê min gelek cara guh li hev-welatîyê pêla duyê bûbû, lê min çi cara hizir nedikir ku dê carekê bibme hev-welatîyê pîla duyê di mala xwe da, di nav birayê xwe da. Hesta berzebûnê li def min pêtir lêhat demê ew dîwarê min pal didayê herifî û dayka min -piştî jiyaneka rezîl û nexweş- xûştî dîtî û bo xwe mirî. Lê hesta gerdûna mezin li def min nemir belkî pêtir lêhat. Çinko min çi cara xwe nedidît mirovekî kêmbiha, ew jî ji ber hindê ku min hej jiyane dikir, min hej mirovan dikir, îcarê birayê xwe ewê nîvebira.

Hesta berzebûnê li def min nedimîr hindî min tiştê entîke li vê dinyayê dîtiban. Ma çi ji hindê entîketire ku dayik û bab pêk nek-

en, xuşk û bira hej êk û du nekin, heval û heval bêdiliya êk biken?

Ez ji derya hizra derketim, li ser giriyê zarokêkî yê li nêva şeqamê rawestiyayî, nizanî de kî ve çît, haha dê nûke trambêlek lêdet, car yê sîng û sîng diçît paşiyê li ser pê xwe vedigerît û car yê bo destê rastê pêngavek duya diçît, paşê bo destê rastê dizivîrît min zanî ew jî yê berze ye, yê şepirze ye, yê bê xudan e wekî min, dilê min bo sot. Bi du sê pêngavê mezîna min xwe gehandê û rakêşa cihê peyada, cihê yemanê. Min destê xû bi ser serê wî yê biçîk re îna xarê û jê pirsîyar kir?

- Te çi ye mama tu husa dik-eye girî?

Serê xwe bilind kir û bi dengê dilsoj bersiv da:

- Ez... Ez... yê berze bûyîm.. ka.. ka.. dayka min.

Min rondikê wî ji ruwa vema liştin û gotê:

- Xema nexwe mama were da biçîn li dayka te bigerîn.

Min kire milê xwe û wî xwe bi min ve kire tilûve. Ez pê hesiyam ku dilê min divê tiştêkî bibêjît.

Piştî ku min guhê xwe baş dayê, min guh lê bû yê dibête zarokî "xuzikê te ey zaro nûke yan bêhneka dî deyka xwe ya berze bibînî û dê tena bî, belê tu çi dibêji bo xwedanê vî dilî".

Helbestvanê ku bi Şûrên...

Destpêk. r. 9

wisa be çima helbestvanekî mezin Helepçeyê bi vî awayî tîne zimên:

-Helepçe kuştin, tiştê de nehiştin.

Bumbe li me barandin

Zarok çilmisandin.

Mane hemî rêxistin û partiyên Kurd ên siyasî di belavokên xwe de ev peyv şirove kiribûn, îca wezin û qafiyê ji wan belavokan kêmbûn, an çî...?!

Îro hin ji nivîskarên me li ser zimanê lawiran dinivîsin. Di nivîsên xwe de li ser mişk û pisîkê, gur û mihê, rovî û mirîşkê dipeyîvin. Tu dipirsî ma ev ji bo çi ye? Ji te re dibêjin "Ey nezan, pisîk û gur û rovî dagirker û dijmin in, mişk û mih û mirîşk jî Kurdistan in! Ma ji bo çi tu xwe li ber naxî?"

Ez bi xwe vê navnîşana jêrin ya helbestvanekî tînegihêjim, tika dikim jî ku tucarî, tî negihêjim: "Dilawer... Di canga dêwê reş de". Bê guman navnîşaneke wisa nêzî filimên Tarzan e, ne ku navnîşaneke helbestî ye. Ji xwe eger em bixwazin li ser helbestvanîya helbestê dipeyîvin, dê cureyek ji cureyên xeyalê be, deq (tekst) bêreng û nediyar in, peyv û gotin cûdî û dûbare kirî ne, durîşme bi keldan û grikî ne, ziman jî peyvên biyanî (Tirkî û Farsî) di xwe de bi gewde dike, bi bahana ku her peyvek ne Erebî bêguman dê Kurdî be!!..Wek

nimûne ez dixwazim bêjim ku Salihê Heydo bi vî awayî ziman zengîn dike:

Ji bo soxtinê, soxin a Farsî bi kar tîne, ji bo xweşik û çeleng û nazenîn û narîn û nazik û perfî, qeşeng a Farsî dinivîsîne. Her weha diwana xwe ya duyemîn bi navê "Birîna Kûr" bela dike. Dîwan ji helbesteke dirêj bi qasî 35 rûpelan pêk tê.

Çîroka helbestê jî bi kurtebirî ev e: Pîremêrek tî cem "S. Heydo" û navekî Kurdî ji lawê xwe yê nûhatî re, jê dixwaze. Helbestvanê me, ji pîremêr re, dest bi hêjmartina kuştaran Kurdistanê dike, ji Medyayê û Dêrsimê û Mehabad û zêwayê ta Helepçeyê. Û ji Pîremêr re dibêje de anuha bifermo û navekî ji kurê xwe re hilbijêre. Piştî pîremêr keserekê vedide û biryarê dide ku navê (Haştî) ji kurê xwe re hilbijêre. Bê guman ev tişt tev helbest e an bi awayê helbestekê hatiye nivîsandin. Bi rastî wek ku min ji wî nas kiriyê (mebesta min e helbestvan e) dema ku dibêje "Haştî" mebesta wî "Aştî" ye. Lê bi herhal dema ku yê pîremêr vî navî ji kurê xwe re hildibijêre, valahiya ramanî ya helbestvan nîşan dike. Çinko ew naxwaze ku nakokiyekê durust bike, lê dixwaze bêje: ku gelê Kurd aşti-xwaz e û pêşverû ye; îca reng e partiyên komunist; nokerên dîroka Kurd û dîroka Marksîzm-Lenî-nîzmê, bi çavekî dîtir li miletê

Kurd temaşe bikin.

Îca wisa... Di çarçewa xwe ya giştî de dîmen nezalal û ewgirtî dixuye, herweha xweşbîniyê rastîn diyar nake, digel ku a nuha çend navine ciwan hene ku di sîtavê de dijîn, lê mirov dikare bêje ku di pêşerojê de dikarin vê berpirsariya mirovayî û netewî li ser milên xwe ragirin; wek Ferhadê Ecmo, Rizo Xerzanî, M. Ebdî Şorîkî, Royarê Amedî. Herweha çend navine dîtir ku bi Kurdî û bi Erebî dinivîsin; lê hê jî ezmûneya xwe ya bi Kurdî nivîsînê bi pêş de nebirine...

Îca, berpirsariya me tevan ew e ku em zimanekî çandeyî pêk binin. Zimanek ku bişê li beramber zimanê dagirker raweste; ku dengê me bêyî kûrekûr û qajeqaj, bêyî mişk û rovî; dengê zelal û paqij, bighêje xelkê.

Xelkê, rewşa ku îro em tî de ne berya sedsalî derbas kirine. Qonaxên bi vî awayî di jiyana xwe de qonaxên reş û zuha dinavînin.

Kurtepîstek: Di guhê nivîskarên nûhatî de: wek mirov û wek Kurd gumana min li ser tu kesî ji we nîne, herweha wek mirov ez dişem bibim hevalê her yekî ji we, lê eger çîroka aferandin û dahênanê li holê be, îca dibe tiştêkî din, tika dikim! Ne hema bi helbestê mirov dibe kesekî bijarte !!!

Di van her pênc salên dawîn de destpêka bizaveke edebî li Sûriyê serî hildide. Ev bizav, di navbera partiyên siyasî û kesên serbixwe de tê parvekirin û bi awayê çapemeniya Kurdî, weşandina kovarên wêjeyî -çî bi Kurdî û çî bi Erebi- tê bi gewdekirin. Kovarên ku îro li Kurdistanê Sûriyê tên çapkirin û belavkirin ev in:

Zanîn, Aso, Roja, Gurzek Gul, Pirs.

Li gel derçûna van kovaran, navên çend helbestvan û çend çiroknivîsan û rexnegir û zimanzanan jî hatine nasîn.

Bê guman nivîsandina li ser vê babetê bi du hêlên serekane dest pê dika:

1- Hêla Kilasîk: Bi nûneriya Mele û Şêxan e, ku bi çand û zanînen xwe, xwe dispêrin Elfabeya Erebi û xwendina Quranê, çinkî bi dehê salan feqetî kirine; li gel ezmûneyên xwe ên şexsî (siyasî û civakî). Ev ber di sewiyetên hişyarî û têgihîştinên hunerî de ji hevdu cihê ne, xwe bi awakî zelal ji Cegerxwîniyê rizgar nakin. Di gel ku hin ji wan xwedan taybetmendiyên serkeftî ne jî. Wek Yûsivê Berazî (Bêbuhar) ê ku di şîneyek narîn de û di xemgîniyek nêzikî dil de bin av dibe, herweha ê ku pir kêr xwe dispêre durîşmên zuha, vajî nîfşê xwe, ev nîfşê ku her û her dilê paşeroj û kevneşopîya xwe ye. Wek Tîrêj, Keleş û Xelilê M.Elî (ê ku bi zanîna xwe, xwe dispêrin xwendegeha bilind), lê ên mayî, eger navên wan derbas bibe gerek peyva SEYDA li pêşî hebe.

2- Hêla Nûjen: Peyva "Nûjen" wek tecawiz bi kar tînim. Mixabin ên ku pêwîst e bi vê erkê rabîn, bi tiliyên destekî tînen hejmartin, digel ku nav pir in jî, reng e neyên hejmartin.

Di vê nivîsê de ezê hewl bidim ku li cem vî berî rawestim û çend sîmayên wî ron bikim, bi hêviya ku di munasebetekê de bikaribim çend taybetmendiyên berê klasîk binim zimên.

Bê guman ez naxwazim wan helbestvanên ku di payiza temenê xwe de ne biêşnim. Çimku piraniya "dahênerên me!" dema ku li ser berhemên wan tê peyivîn û nivîsîn, wa dibînim ku li ser aliyê şexsî ê jiyana wan tê peyivandin û nivîsandin.

Bi her hal, tiştê ku wan helbestvanan kiriye mebesta min ê klasîk e, tiştê mezine. Ev jî rastî ye, lê em, ên xort guftûgo-yekê dirêj di navbera me de heye, çinkî ên ciwan di pêvajoya çand û wêjeya Kurdî de, dê xwedî girîngiyekê pêşerojî bin.

Li Kurdistanê herkesê ku bixwîne an bi Kurdî binivîsîne, di destpêkê de, xwe wek helbestvan dide destnîşandan, piştê rexnegir û nivîskarê çîrok û romanê, piştê dest bi çêkirina ferhengên dike û lêkolînên mîsoloji, reng e dawî jî di bin siya "ku kes jî kesî çêtir tune ye" birame da ku partiyekê damezirî ne! Xwedê Cegerxwîn û Celadet û Kamûran û Qedrican bi rehma xwe şa bike... Çiqasî mirovin e hejar bûn...!!

Ev nisbeta pir ji helbestvanan nîşan e ku çanda me jî dahênan û afirandinê vala ye, çinkî dema ku çand zuha dibe, dema ku gel dûrî mîrat û şaristaniya xwe dikeve, dema ku rewşa xerîbiyê dijî, wê gavê dest bi zimanê gazin û sîncarî û dramayê dike. Ev jî bingeha helbesta Kurdî ya îro ye.

Hemî li ser "Helebçe" yê dinivîsin û helbestên xwe bi çêre û sixêfan -ji bo Sedam, Rîgan, Mîterand- dadigirin.

Li ser vê babetê XEMGÎNÊ REMO pirtûkekê belav dike û pirtûka xwe bi diran û neynûk û bi ferhenga çêran a ku ji gelek bajaran civandiye, diparêze. Lê "JAN DOST" pirtûkekê bi zimanê Erebi bi navê "Helbest û helbestvan" çap dike. Peyvên pêşgotina pirtûkê mirov dikare di nav livînan de ji jinekê re bêje.

"Nivîskarê nûhatî, dahênerê teknik, helbestvanê hestdar Jan Dost, bi destê me digre û me dibe serdana gulistanên aferandina Kurdî"

Ev helbestvanê tenik û hestdar û dahêner bi axaftina li ser giringtirîn helbestvanê Kurd (Baba Tahîrê Hemdanî) dest bi pirtûka xwe dike û dibêje; "Baba Tahîr ne helbestvanekî Kurd e, digel ku çend wişeyên Kurdî di helbestên wî de peyda dibin. Ev pirs pir diyar e û ne gerekî guftûgoyê ye."

Ez bi xwe nizamim Jan Dost ev bîr û baweriyên pûç ji kuderê anîne, û çawan dikare bi wan peyvên gerikî helbestvanekî Kurd ji holê rake. Mane bi "LORÎ" nîzane, mane gerek bû ku piçekî xwe dûrî vê reqîya ramanî û vê payebûna korane bixista.

Bê guman nivîsên bi vî awayî gelek metirsiyan ji milletekî re

Di hunerên sporta Kurdî de, bi taybetî pêşbirka (Ralî ya turumbêlan) a ku her sal li Kurdistanê di navbera bajarê Mehabad û Amûdê de çêdibe, xwe wek zanyarekî pêşkêş dike!!! Pirtûkekê bi navê (wek ku ew dibêje) Nêrînek Rexneyî li Helbesta Kurdî belav dike. Hergav jî pirtûkên xwe bi du navan û bi du zimanan belav dike; Erebi bi navê xwe ê rastîn û bi Kurdî bi navê Sîmyarê Yezdî. Ez bi xwe nizamim ku çawan mirvek dikare ji neh mehan pêtir li gel mirovekî din bijî!!!

Mamosta Deham xwe bi xwe li ser pirtûka xwe dinivîse û dibêje ku ev lêkolîn yekem lêkolîn e di dîroka Kurdistanê de, herweha giringtirîn û kûrtirîn e; ji serdema Kardoxîyan ta nuha. Bêguman van peyvên jorîn wek pêşgotin an paşgotin dinivîsîne, ne wek wan nivîskarên ku rû bi rû carcaran pesnê xwe didin û em jî ji wan re derbas dikin!!

Di bawerîya min de ku ev bara (haleta) xwenepixandinê ya ku dahênerên çanda Kurdî pê ketine, metirsiyan bi xwe re tîne, herweha pêwîst nake ku em bi nermî û piştgirî li gel rawestim, çinkî di şaşî û tevlihevîyên xwe de pir jî in, bi navê Kurd û Kurdistanê jî vî serî diçin wî serî, ava dikin û diherifînin, bê seza û bêyî çavdêrî ji vir û wir didizin û werdigrin, ev

Taha Xelil

Helbestvanên ku bi Şûrên Textîni Şer dikin

Taha Xelil

durist dikin. Eger rojhilatzanek hat û xwest tiştê li ser wêjeya Kurdî binivîsîne û ev pirtûka Jan Dost ket nav destê wî, bê guman dê ji xwe re bike çavkanî, bêyî ku bizanibe ku Can Dost, wek ku çawa Elikê Betê ji lîska Têns tiştê nîzane, ew jî tu tiştî ji çanda Kurdî nîzane. Her di vê pirtûka Can Dost de, di bin navnîşana "Nivîseke rexnekariyane li ser destana Mem û Zîn" em dibînin ku kesên destanê bi vî awayî dide nasîn.

Mem: simbolê evîn û mîraniyê ye...

Zîn: Nîşana dilsojî û bedewî û evîne ye...

Beko: Nîşanê gelacî û ziyar û fitneyê ye...

Bi vî şeweyî nivîseke rexnekariyane û hûrgilane li ser destanê nivîsî ye. Ev destana ku hîm û stûna çanda Kurdî ye.

Bêguman "Lêkolînek" wisa, xwendevanên salên çarê an pêncê dema ku li ser Keroşk û Rovî dipeyivîn, dikarin binivîsin.

Îro gelê Kurd bêdezhê û bêqanûn e, lewra (ew gel) û çanda wî û şaristaniya wî li ber sextekar û lîskaran û li ber çavpanan vekirî ne. Lê mixabin, dema ku mirovekî perîşan nerazîbûna xwe nîşan dide, dibe dijminê çanda Kurdî, dibe dûvikê emperyalîzmê û sîyonîzmê û îstîxbaratan, reng e çend daran bixwe û reng e debançe jî bîn bikaranîn.

Helbestvanê dî, Deham Ebdulfetah xwe wek helbestvan, rexnegir, ramiyarê hemî babetên Mîsoloji û Antoloji û Zanistiyên dîrokî û olî û mîratî û govend û wergerandin û şano û sîneme û lêkolîngerê bê hempa dibîne.

jî şermeke mezin e!!!... Hêmin û Xanî û Cizirî û Dêsozer û T.S.Elyot û Tşomiski davêjin gemargeha dîrokê!!

Îca emê çawan li ser çanda Kurdî dipeyivim? Ma gelo ez li ser xwe dipeyivim, ez -Taha Xelil- ê ku hê jî zimanê xwe yê zikmakî wek ku pêwîst e nîzane, an ez li ser wan kesên ku xwedî firoşgeh bûn û piştî ku di bazirganîya xwe de têkçûn dest bi bazirganîya çand û wêjeyê kirin, an li ser berpîrsiyar û nivîskarên wan kovaran ku didin xuyanîkirin ku Çekof pir kêfa wî ji çîrok û romanên Kurdî re dihat- wisa nivîsandî heye- an jî ez li ser dahêner -Siyamend İbrahim- bipeyivim, Siyamendê ku berya nuha ferhengên Kurdî çêdikirin û nimûneyên wek:

-Şêrin pora xwe bi şimikê şeh dike!

-Batincana sor... Batinca reş! Di ferhengên xwe de pêşkêşî xwendevanan dikir. Wisa dev ji karê xwe berdide û ji nişkê ve dibe berpîrsiyar û nivîskarê kovara (Aso), her weha dibe berpîrsê çapkirina dîwan û çîrokên Kurdî, û dest bi nivîsandina pêşgotinên lawaz dike, pêşgotinên wan pirtûkên ku bi hezaran li miletê me tên belav kirin, ev miletê ku dahênerên wî bûne bela û ketine stûyê wî!!

Zencîra mit û mafîyê li vir ranaweste, çinkî Ehedê İcê jî xwedî roleke mezin e di vê qonaxa rapêrînerest de. Kovarekê diweşîne û navê destgirtîya xwe li kovarekê dike -Roja-, bêguman di destpêkê de me wek mafekî şexsî û insanî û pir xweşik li çîrokê temaşe kir, lê problem ew bû ku

hemî helbestên kovare li ser -Roja- û evînbaziyên wê bûn, ta ku me wa hest kir ku navê Kurdistanê ê dîrokî roja ye. Helbest jî -wek nimûne- bi vî awayî dihatin nivîsandin:

-Roja.. ronîka cîhanê ye!

-Roja.. ji çemê şîr û hingiv e!

Piştî wê min jî rabû û helbestek ji kovare re hinart, lê kovar rawestîya û helbesta min ronahî nedî. Navê helbesta min -Roja Qamişlo borg bû! Bi vî şeweyî hatibû nivîsandin:

-Roja ji bo bêhna bin çenga ye..

-Roja ji bo spî kirina dirana ye..

-Roja ji bo kin kirina zimana ye..

Piştî vê dest pê dikin û dibêjin ku ez henekê xwe bi çanda gelê xwe dikim, ku ez li beramber dahênerên çanda gel serî hildidim, îca li min dixînin û dûvika ji min re çêdikin, ku ez noker û sixur û bi rêxistinên li dijî Kurdistanê re dixebitim. Ne tenê ez, lê Brahîmê Yusif ê helbestvan jî çinkî carekê li ser vê rewşê nivîsandibû, lêxistinê dixwe.

Ji hezarên salan de Kurdistan kolonî ye. Di mirovatîya dagirkeran de tu tiştî ji bilî zorbaziyê, hovîtiyê û gemkirinê û paşvemayîne nebûn. Neşîya çandê mirovane yî taybetmendî pêşkêş bike û ne jî rê da gelê me ku rola xwe bi kar bîne û çand û bingehe şaristaniya xwe biguhêze û wergerîne, herweha ên ku guh dan vê hêlê û hewl dan da ku çanda me biparêzin, hatin girtin û dîrxistin û gem kirin û carna jî gihîşt sînorê kuştinê, lewra çanda me di beşê xwe yê mezin de devîkî di stran û lawik û heyranên dengbêjan de mabû.

Xala herî seyr ew e ku hemî nivîskarên wêjeya Kurdî bi zimanê bîyanî hîn bûne û herweha bi wan zimanan jî xwendine (Tirkî, Farsî, Erebi), nivîskarên me gelek berhem û pirtûk bi wan zimanan xwendine, wate, bûne xwedî gencîneyeke çak. Dema ku li ser berhema nivîskarekî bilind ê Erebi dipeyivim, bi bîr û baweriyên dirûst guftûgoyê dibin dawî. Lê dema ku bîr û li ser berhemên Kurdî binivîsin an li ser bipeyivim, em dibînin ku dest bi tevlihevîya peyv û bawerîyan dikin, reş û spî tîkel dikin, realîsta zuha û pesindana bêreng li bin guhê hev dixin, huner, sîmbol û form û naveroka ku li ser dipeyivim (mebesta min li ser wê berhema bi Erebi) ji bîr dikin.

Ta nuha helbestvanê me bi axîn ji yara xwe re dibêje:

-Yarê ez ji te hez dikim û bi evîn im

-Tu dûrî min î .... lewra ez xemgîn im.

Lê dema ku wek vê helbestê bi zimanekî dîtir dixwîne dilê xwe jê dixelîne..! Ma gelo em nikarin vê bara hunerî û vê bawerîya durust li gel afirandina Kurdî biguncînin?

Ne xwe dahênerê Kurd ne li ser giyanê xwe û ji giyanê xwe re dinivîsîne, lê li ser ê dî dinivîsîne, jê we ye ku dikare ê li dervî xwe ji xwe bêtir têbiguhêje. Dema ku li ser "Helepçeyê" dinivîse ne bi hest û bawerî û nêrînen xwe dinivîsîne. Lê reng e bi hestên xelkên Helepçeyê ên kuştî û şehîdbûyî dinivîsîne... A rastî ku çiqasî hewl bide jî dê neşê!! Eger ne

DORMARÊ LICÊ RA HÎRÊ DÊRÎ

■ Arêkerdox: M. LICOKIC

EHMEDÊ MUSÊ AXAN

Ehmedê mi lawo, payîz o, ver bi zimistan o (1).
Mi to ra va "Ma şin welatê Şekeryano, miyanê lemikê sorano".
Înze (2) serê sibay mesîne gêna şina desmacano,
Înze gava g' (3) hanêna (4) Delû Fikrî (5) giroto pey banano
Înze geyrena a (6), vana: -Ehmedê mi, lawo! Çadîrî zey sitaran ê!
Ehmed vano: -Dayê, hela şore (7) vace "Ti ma ra kenê çi galegalano?"

Delû Fikrî vano: -Ma kişenê serekê axano.
Înze vana: -Hela ti biwane, kam û kam o?
Vano: -Jo (8) tera Ehmed lacê Musê Axan o,
Wahîrê hîris û hîrê dewan o, wahîrê vîst û panc hareyan (9) o.
Vana: -Ehmedê mi mekişê bi singuwano!
Ez o hîrê ray şima rê berzî verê zêran o.
Vano: -Înkanê (10) cê (11) çinyo,
Ma go (12) Ehmedî bikişin (13) bi singuwano!

Înze linganê xu dana şimikan ro, yena vana:
-Ehmedê mi, lawo!
Delû Fikrî Paşa vano "Ez o Ehmedî bikişî bi singuwano."
Ehmed vano: -Ez o di dadê (14) Delû Fekrî zit nî!

Ehmed tivingê xu gêno şino binê keyan di çok dano,
Kişeno hîris û hîrê neferan o.
Fişekê cê qedênê, miyanê meydanî de ciwab dano.

Serê Ehmedî de leqeleşê axirmakînan o,
Ehmedî kişenê bi singuwano.
Înze vana: -Lawoo! Hey lawo! Ehmedê mi, hey lawo!*

MEŞKÊ (1)

Lo dewo (2), lo dewo, lo meşkê
Lo dewo, lo dewo, lo meşkê

Lo dew, min meşke şawa (3)
Lo dew, to meşke şawa

Do nanîk o (4), rûn ça wo?
Do nanîk o, rûn ça wo?

Mi d' kutikî warî nawo
Mi d' kutikî warî nawo

Kutikan meşke dîrawa
Kutikan meşke dîrawa

Meşke meşkê Pîr 'Eysane
Meşke meşkê Pîr 'Eysane

Min keyandî (5) l' eywane
Min keyandî l' eywane.

(1)Mi ena dêre Licoki di eşnawita (Licoki, dewêka Licê ya).
(2)dew: (Kurmanckî di) do
(3)keyandî: (Kurmanckî di) nîritiş
(4)min şawa: mi tê şanaya, mi şaya tê
(5)nanîk o: hinik o, hanîk o, hanî yo

A ÇI KEYNA WA

A çî keyna wa di miyanê keynan de? (1) Mêrde bimro go(7) kam bero?
A çî hurma (2) wa di miyanê keynan de? Mêrde bimro go kam bero?

Porosûro di miyanê milan(3) de Mêrde bimro ez o berî
Porosûro di kift(4) û milan de Mêrde bimro ez o berî

Xuşî bazinan yena destan de Qalîn çîqa? Şeş hezarî
Şingî bazinan yena destan de Qalîn çîqa? Şeş hezarî

Xurmî xirxalan yena lingan de Eger şoro(8) duyey hezarî
Xuşî xirxalan yena lingan de Eger şoro duyey hezarî

Perên(5) sûr o, şeşever o Ez o berî qeybê(9) 'eks û înatê şarî
Poto(6) sûr o, şeşever o Ez o berî qeybê 'eks û înatê şarî

(1)Mi ena dêre Licoki di eşnawita (Licoki, dewêka Licê ya).

(2)hurma: cinî, cenî
(3)mil: 1)doş, pol 2)vile, viye
(4)kift: paştî, pol
(5)perên: pirên
(6)pot: fistan
(7)go: ko, do
(8)şoro: şero, şiro
(9)qeybê: qey, qay, qaydê, samedê, seba

Arêkerdox:
Malmîsanîj

FOLKLORÊ MA RA
ÇEND NUMÛNEY

IN Weşanên Jîna Nû

adresa
xwestinê:

Weşanên Jîna Nû
Box: 30
740 22 Balinge
Sweden

DAYKA MÎ

■ M. MERGÊRÊZ

Dayka mi,
Se bo tu?
Qey o tir mil kot tu ver?
Qey o tir dêst kot tu qesibi dayka mi?
Ti îna nebiya,
Tu dan xwi ver,
Ti daymiş bîn.
Tu nêvatîn "Nuştê çarî yo".
Tu vatîn belay min o, qeday min o
Pêy hebê mi yena gidîno.
Mi rona ti nêdiya,
Gelo ti bedîlawa?
Durşim tu nîno mi vîr.
Huyayîş tu cî,
Towê nîno mi vîr,
Her çî sê honî yo.
Çimon tu ez xeyal keno,
Sê tij beriqên.

Bela hesro ra bi
Bela nêy.
Ez çî zono dayka mi,
Ti hêdî hêdî bermên,
Bermi hîn faydi nekeno.
Tu hêdî hêdî hesir rijnen
Hesrî z' hîn faydi neken.
Ti mijmijên,
Tu vatîn wa vengê mi neşêro çebî,
Vengê tu z' hîn faydi neken dayka mi.

De vac keserê mi,
De vac yesîrê mi,
De vac bêsuhudê mi.
Sarê xwi mûn çaqû ra vec,
Hesronê xwi hîn bester,
Niqongon xwi hîn bibirni û şû zeri,
Kincon xwiye newon pira gir
Û her çî xwi vîr a biki dayka mi.

De goş xwi tevêr ser nî,
De bonî dormalê xwi,
Gurgurê def û zirna wa,
Reprepê govendê comêrdon a.
Tilîliyê cinîyon û keynon a.
De wurz hîn ti cî debi înadê dişmenon ra,
Yew lingi ti cî pure di.
Qey qeyom neqomawa dayka mi!

Gulana 1992

cî: zî, kî
çeb: yew, çew, ço, çikes
def: dawulî, neqra
dormal: dormar, dormare, dorme, çorşme, çuşme, çarqirni, çaqirni
faydi: fayde
hîn: hinî, êdî, hindî, endî
hon: hewn
huyayîş: hiwayîş, huwayîş, hewayîş, wiyayîş
îna: wina, ena, enawa
kincî: cilî
mûn: miyan, miyon
oniyayîş: ewnîriyayîş, ewniyayîş, hewnîyayîş, honeyîş, winiyayîş
o tir: o tewir, o tur, ay tewir, ayawa, ay hewa, o qeyde
pure di: piro di; bîdi piro
rijnayîş: rişnayîş
şuhud: su'ud, si'ud, bext, taliş, şans
tever: teber
tîj: tîncî
towê: teba, tebayê, çiyê, çiyekî
wurz: werzi, wardî
yesîr: hêsîr

Konferansa zimên qonaxêke nû ye...

pêş nakeve." Di dawîya konferansa Navnetewî ya "Zimanê Kurdî Ber Bi Sala 2000 î" de, desteyek ji konferansgêran rûniştin û bi bersivdana pirsan di dawîanîna konferansê de hizir û birên xwe diyar kirin. Li Parîsê, bi germbûna dilan ber li sermê dihate girtin, lê Parîsê bi gelek bûyerên din dagirtî, jîyan hembez dikir.

*Di hin kovarên Frensi de jî li ser ziman û alfabe Kurdî nivîsên Pierre

Rondot derketine. Wek nimûne:
1-Pierre Rondot, "Publication kurde en caractères latins" (Extrait du Bulletin d'Études Orientales de l'Institut Français de Damas, T. II), Le Caire, Imprimerie de l'Institut Français d'Archéologie Orientale, 1933, 7 rûpel
2-Pierre Rondot, "Les Kurdes de Syrie", La France méditerranéenne et africaine, Librairie Sirey, c. 2, fas. 1, rûpel: 81-126, Paris, 1937 (1939?)
3-Le Général Pierre Rondot, "Les Revendications nationales Kurdes 1943/1949", Cahiers de l'Orient Contemporain, 1949, XVIII-XIX, rûpel: 65-67
4-P. Rondot, "Le mouvement national kurde en 1946", En Terre d'Islam, Paris, 1947, 2ème trimestre
5-P. Rondot, "L'expérience de

Mahabâd et le problème social kurde", En Terre d'Islam, Paris, mai-juin 1948
6-Pierre Rondot, "L'Adaption des caractères latin et le mouvement culturel chez les kurdes de l'U. R. S. S.", REI, 1933, Cahier 1, rûpel: 87-96
7-Pierre Rondot, "L'Alphabet kurde en caractères latin d'Arménie soviétique", REI, 1933, 3, rûpel: 297-307
8-Pierre Rondot, "Trois chansons kurdes", Cahiers du sud, 1945, 274, rûpel: 816-824
9-Pierre Rondot, "Trois essais de latinisation de l'alphabet kurde: Irak, Syrie, U. R. S. S.", Bulletin d'Études Orientales, Şam, 1935, 5.

Dûmahîka nivîsan

Şerê navxwe

birîndar bûn. Li gor beyana YNK'ê ku di 27'ê Çileyay Pêşîn de ji raya giştî re belav bû, pêşmergekên Yekîtîyê li herêmên Ranya, Qaladiz, Kifri û Kalarê pêşmergekên Tevgera Îslamiya Kurdistanê Iraqê bê tesîr kirine, tenê li Halepçê di navbera wan de şer dom dike.

Sebeba şerê ku di navbera YNK û Tevgera Îslamiya Kurdistanê de derketiye ew e ku Tevgera Îslamiya Kurdistanê qerara Hukûmeta Herêma Kurdistanê neaniyê cih û çekên xwe teslimê hukûmetê nekirine. Partiya Sosyalîsta Kurdistanê jî de eslê xwe de xwe fesh kiribû. Piştî ku Partiya Yekgirtinê di Kongreya 11'an de bi PDK'ê re dibe yek Hemê Hecî Mahmûd xwe wek mensûbekî Partiya Sosyalîsta Kurdistanê îlan dike û êriş dibe ser pêşmergekên

PDK'ê. Di dîroka Kurdistanê Bakûr de gelek caran şerê birakujîyê di navbera hêzên Kurdan de rû dane û gelê Kurd gelek zerar ji wan ditîye. Di şerê di navbera PDK û YNK, şerê navbera YNK û PKI de gelek kadîrên hêja hatin kuştin. Û dijminên Kurdan jî her gav ji vî şerê nav Kurdan feyde dîtin.

Herçiqas şerê îro ye ku di navbera hêzên Kurdan de derketiye ne şerêkî wiha giran be jî, di dema îroyin de ku li herêmê otorîteyêke Kurdan heye, hukûmet û parlamentoya wan heye, tabloyêke xerab dide raya giştî ya cihanê. Dijminên Kurdan ku bi êşkera nikarin li hember Kurdistanê Iraqê derkevin îcar dixwazin bi destê Kurdan hukûmet û parlamentoya wan ji ortê

rakin. Ji xwe Serokê PDK-I Mesûd Barzanî jî êşkera dîke ku Mihemed Hecî Mahmûd têkilî bi mûxaberatên Iraqê û Iranê re hene.

Di dîroka Kurdistanê de ev cara yekem e ku Kurdan axa xwe rizgar kirine, bi hîlbijartinan parlamento û hukûmeta xwe ava kirine û dewleta xwe ya Federe îlan kirine. Herçiqas di bin sîwana leşkerên Netewên Yekbûyî de ev qazanc heta cihêkî tîr parastin jî lê tîfaqa di navbera Kurdan bixwe de garantiya vê qazancê ye. Ku di navbera Kurdan bixwe de yekîtî tunebe, leşkerên herî giran û çekên herî modern jî Kurdan ji Seddam bipolarîzîn, dîsa jî ewlehi li Kurdistanê bi cih nabe. Ma mînakê Somaliyê ne li ber çavan e?

Welatê min hê jî...

memoste Mahmûd Lewendî bê çawa guhdariya leheng û neviyên Qewmê Çiyê dike, hingê ez pê dihisiam ku mamoste Lewendî niha bi neviyên Eliyê Ünîs re di qontara Çiyayê Mereto de şerê Zekî Begê Romî dike. Û di şevbêrkekê de li mala dengbêj Husênê Tewfo ez pê dihisiam ku ew herdu

leheng bi dengê H. Tewfo û awazên tembûra wî re vedigerin heyamê xortaniya xwe û govendên herêma Diyarbekir û Farqînê tene bira wan.

Wiha piştî ku çûn bi pêlekî ez ji xwe re di rewşa wan de û di rewşa welat û welatîyên ku ji me jî ve canê xwe gofî xaka Kurdistanê

kirine û li derveyî welatê xwe derbider mane û mirine, ponijim û min ji xwe re got: Madem mirovên wilo hêj li welatê min peyda dibin demêk welatê min bi xêr û bêr e, tirs nema heye.

Şabaş ji wan re yên ku li pey dîroka gelê xwe ne. 16. 10. 93, Qamişlo

Lawê gelê Kurd

Hayrettîn Yıldız

Di 10.12.1993'an de li Diyarbekirê bi destên hêzên tarî hat kuştin. Emê wî tu carî jî bîr nekin.

Ji Almanyayê

M. Ali Yıldırım, Giyasettin Yıldız, Vahdettin Akkuzu, Adnan Kurt, Osman Çınar, Bavê Azad, Mehmet Tanrıverdi, Mustafa Öncü, İbrahim Demirbağ, İsmail İlhan, Abdulselim Temiz, Mehmet Yıldız, Mehmet Bakır, İsmail Koyun, Sinan Stutgardî, Ferit Değmez, Murat Acar, Adnan Tutulmaz, Fettah Çetin, Aşık Temelli, Şeyhmuz Dalmış, Ahmet Tutulmaz, Cemal Lübekî, Şerif Müştak, Suphi Karaalp, Aydın Sarı, Selahatin Avay, Diyar, Mehmet Er, İhsan Akbaş, Mahmûdê Malazgirtî, Reşit Aksu, Mehmet Ateş, Silo Tarî, Çetin Ekinci, Mahsum Arslan, Sinan Alabay, Abdurrahman Madak, Fethi Yüzütcü, Cemal Aba, Hudida Aras, Rıfat Coş, Mustafa Müncitekin, Xalê Nusret, Salimê Cellê, Ali Rıza, Ali Tepe, Azad Demirbağ.

Xaçepirs

Amadekar: S. Rêving

1													
2													
3													
4													
5													
6													
7													
8													
9													
10													
11													
12													

rov pê bawer. 2-a- da- çekê (berevajî) b- Li devera Botan şiklêkî hirmiyê ku mezin e û aliyekî wê sor e. c- sînonîmeke "ne, na". 3-a- Komir. b- Piştî durûna gemin, koka genim ya ku di erdê de dimîne (berevajî) 4-a- Ar, ateş. b- Di destana Mem û Zînê de mirovê fitneçî û dilreş (berevajî) 5-a- Bilind. c- Emeg û xwîdana yekî ya ji bo kar. 6-a- Hêştir, dewarek ku bi piranî li welatên germ wek dewarê bar tê bi kar anîn. 7- Li Îtalyayê bajarek. b- Peyva pesindanê, razîbûnê. 8-a- Hejmarek (berevajî) b- Bûz, cemed. (berevajî) 9-a- Pronavek. b- Roj c- din. 10-a- Keriyê heywanê kovî. b- pozbilind, ji xwe pir razî. (berevajî) 11-a- "Mêrê" bizinê. (berevajî) b- kesê ku di mehkemê de yê gunehbar diparêze. 12-a- Kulek b- Li devera Şîrnexê ji "sînî" ya xwarinê re dibêjin. c- Kar, şuxil.

Bersîva hejmara berê

1	L	E	V	A	T	L	E	R	E	R			
2	D	E	R	S	I	M	V	E	R	E			
3	B	A	T	E	R	E	G	I	R	E			
4	I	R	A	N	O	Y	D	A					
5	Y	P	J	N	N	H	A	Y					
6	A	P	B	A	G	I	R	V					
7	N	A	R	I	N	A	K	A	M	D			
8	I	R	A	N	O	Y	D	A					
9	I	R	A	T	D	A	B	A					
10	E	H	G	A	V	R	E	S					
11	K	A	P	I	K	N	I	D					

Çeperast: 1-a- Navê pira di navbera Silopî û Zaxoyê de. Pira ku gumruka Tirkiye û Kurdistanê Federe li ser e. 2-a- Zarok, minal (berevajî) b- paşdaçekê. 3-a- Ji xeynî, xeynî. b- Ne mê (berevajî) 4-a- ode yan beşên karûbarên resmî yên dezgehên dewletê b- manî, engel. 5-a- Daçekê (berevajî) b- hêt. c- vewarîneke serekî. 6-a- Kulilka nîsanê. Kulilkek di meha Nîsanê de şîr dibe, di şiklê Laleyê de ye. b- Ji navên kuran 7-a- Rengek (berevajî) b- evrazî c- Ji kurkê mele û sofîyan re tê gotin, qapût. 8-a- Ji navên jînan (berevajî) b- Xwendina herfekê. c- dîn,

ayîn. 9-a- Miletê ji miletên cîranên Kurdan. b- rûyê ku deq li ser hene, belekî. 10-a- Kesê ku guhên wî nabîhise. b- Kurtiya navê Ordîya Rizgariya Îrlandayê, bi Îngilîzî 11-a- navê rojekê b- Dema ku pez bi şev derdikeve çêrê. c- aleta ku mirov pê qermîçokên cilan rast dike. 12-a- Gotina qedeha meyê lihevxiştinê b- Li gundên Kurdistanê cera mezin ya ku havînan avê sar dike. c- Hiç, qet (berevajî)

Serejêr: 1-a- Paçika ji bona ku zarokên bişûk dema xwarinê dixwin, xwe nelewitînin, mirov di ber wan de dadiqîne. b- Kesê ku mi-

kulturê ya dinyayê. Di 1986-an de Wole Soyinka, di 1991-ê de Nadîne Gordîmer, di 1992-an de Derek Walcott û xelatwergira 1993-an Toni Morrison... Nemaze biryarên van hersê salên dawiyê, pirên di nava elîta kulturê ya dinyayê û Akademîya Swêdê de xurtîr kirine. Tarîx; 7-ê Mijdarê, saet; yekê paşnîvro, rojnamevan û kameramanên kanalên Tv yên cuda li ber deriyê sekreterê daîmî yê Akademîya Swêdê Sture Allén bi heyecan rawestiyabûn û guhdarî dikirin. Sture Allén biryara Akademîyê dide diyarkirin; xelatwergira 90-em, xwedîya 6,7 milyon Kronan, di warê xelata edebiyatê de jina 8-em û Afroamerîkana yekem Toni Morrison e. Li pey hevdû du reşik... Guhdar bi pirsên cuda dixwazin motîva biryara Akademîyê baştir derxin holê; gelo reşikbûna Morrison tu rollîstîye? Bi Îngilîzî nivîsandina wê tu tesîr kiriyê? Yekî/yeka ku bi Japonî dinivîsîne dê çawa bête bi qîmetînin? Gelo ji ber ku ew dengê kesên ku tê ecîqandinê bû, xelat hat dayin? û gelek pirsên din...

Gelek şaş dimîne, lê piranî di vî biryarê de, li gel xelatkirina şiyana edebî ya Morrison, piştgiriya têkoşîna li dijî nijadperestiyê dibîne û ji ber herdu sebebên jî biryarê teqdir dikin.

Roja Nobel

Ji bo xelatwergirtina îsal, gelek nivîskarên navdar hatibûn pêşniyarkirin. Tevgera Aştiyê ya Gel li bajarê Uppsalayê ji bo ku Akademîya Swêdê xelata îsal bide nivîskara Swêdê Astrid Lindgren, beriya ku Akademî biryara xwe ya ji bo îsal bide, dest bi îmze topkirinê jî kiribû. Li gor wan tu nivîskar bi qasî Astrid Lindgren nav nedaye û pirtûkên tu nivîskaran bi qasî yên wê nehatine wergerandin (Ez hêvî dikim ku Akademîya Swêdê dê rojek berî rojekê berê xwe bide vî nivîskara ku di dilê temamê zarokên dinyayê de xwedî hêlîna herî delal e). Lê hem navdariya nivîskarên ku hatibû pêşniyarkirin û hem jî hewildanên Tevgera Aştiyê ya Gel li Uppsalayê tîra tesîra ji bo biryardayinê nekîr û Morrison bi îmtîhanêke serkevtî û bi ked û şiyana xwe ya nivîskariyê, rê li xelatkirina dengên mirovên reşik vekir. Li ser Morrison li gelek deveran gelek tişt hatin nivîsandin, ji ber wê yekê, ez dê bi tenê bi çend gotinên kurt yên li ser jiyana Morrison dawîya vî nivîsê binim. Toni Morrison di 1931-ê de li bajarê Lorainê (li eyaletê "Ohio") jî de û bavekî reşik tîra dinyayê. Bapîrên wan ji Afrikayê mîna koleyan ber bi Amerîkayê hatin ajotin. Wê bi malbata xwe re hemû astengiyên ji ber Afroamerî-

kariyê dihatin, jiya. Mîna Afroamerîkanekê tu carî bêhêvî nebû û dîroka Afroamerîkaniyan, nemaze jiyana jinên reşik di nava rûpelên dîrokê yên di tariyê de mane, bi nivîsên xwe, bi berhemên xwe radixe ber çavan. Navê wê yê esil, Chole Anthony Wofford e. Piştî zewacê, paşnavê mêrê xwe (Morrison) distîne û di warê nivîskariyê de, navê Toni Morrison bi kar tîne. Di sala 1988-an Xelata Pulitzer werdigre. Morrison nuha li Unîversîteya Princetonê mîna profesore edebiyatê ku dike.

Heta nuha 6 romanên wê hatine çapkirin: Çavên Herî Şîn (1970), Sula (1973), Strana Solomon (1977), Bûka reş î qîr (1981), Beloved (1987) û romana Caz, navê orjînal "Jazz" (1992). Hemû romanên wê li ser jiyana reşikan, derd û kulên Afroamerîkaniyan, nemaze jinên Afroamerîkaniyan hatine avakirin. Ji dervayî "Strana Solomon", qehramanê romanê wê yên din jin in. Pirtûkên Morrison li gel hêjayiyên xwe yên edebî, ji aliyê pêvajoya nijadperestiyê li dijî Afroamerîkaniyan ve, li ser rûpelên tarî yên dîrokê şewqeke xurt e.

Bi hêviya ku ev xelata dengê mirovên reşik, dê di tîkoşîna li dijî nijadperestiyê de bibe qonaxêke nû...

Kultur û Polîtîka

Riza Polat

"Hêza Çakûç" û Şermoktiya Rewşenbîrên Kurdan

Hinek tişt hene ku mirov gelek caran bîne ziman jî, ji pêwîstiya xwe tişteki kêm nakin. Yek ji wan awayê fikirandina rewşenbîrên Kurdan e. Fikrandina rewşenbîrên Kurdan xwe ji bin sîbera rewşenbîrên Tirk, Erebb û Farisan xelas nake. Bi taybetî ev nuxte di helwêstên siyasî de pir diyar e.

Rewşenbîrên Kurdan di jiyana siyasî de xwe ji zahmetiya afirandina siyaseta ji bo xwe xelas nabûne. Piraniya caran di çêkirina merkeza polîtîkayê de menfeetên gelê Kurd nayên ziman. Di esase xwe de ev jî ji psikolojiya jixweşikbûnê û bi xwe nebawerbûnê tê. Sebebeke bingehîn psikolojiyê jî ew bû ku tevgera çep a Tirk, Erebb û Farisan tevayîya serhildanên Kurdan bi paşverûti û bi nokerti û xulamtiya emperyalîzmê îtham dikirin. Belkî ev bû sebebeke muhîm ku gelek kadroyên Kurdan ji bona xwe ji van îthaman bişon û xelas kin, di partiyên komunist an jî yê çepên van welatan de cih girtin. Vê yekê jî têr nekir, di salên 1970'yan de piraniya tevgerên Kurd ji bona ku ji bin van îthaman xelas bin xwe sosyalîst îlan kirin.

Lê vê helwêstên Kurdan, cardin jî tevgera Kurd ji van îthaman xelas nekir. Li Îranê sekretêrê TUDEH ê kevn "Ayetullah" Nûreddîn Kiyânûrî tevgera gelê Kurd a Îranê bi hevalbendî û nokertiya Emperyalîzmê îtham kir. Her weha qewmîyekî Ereba yê xurt û Sekretêrê Partiya Komunist a Lubnanê George Hawî di 1984'an de xebateke "ilmî û teorîk" weşand û di wê xebata xwe de tevgera Kurden Iraqê bi paşverûti û di xizmeta emperyalîzmê de dît. Hawî bi dînarên Seddamê xwînaxar li Lubnanê "têkoşîna sosyalîzmê" dida.

Kesên ku îro tevgera gelê Kurd bi paşverûti û bi emperyalîzmê ve girê didin, ji kesên dihu li paytextên welatên sosyalîst rûniştibûn û teorîyên bi fantazî diafirandin û tevgera gelê Kurd bi çavê xerab diditin jî, xetertir in.

Lê çî mixabin hinek rewşenbîrên Kurdan û hêzên siyasî jî bo pûçkirina van îthamên bêbingeh helwesteke şermokî nişan didin. Wek mîsal, rewşenbîrên Kurdan eve serê sê salan e ku hê jî pîrsa Hêza Çakûç bi şermokî û mahcûbî munaqêşe dikin. Wek gelek pîrsan di vê pîrsê de jî tevgera çep a Tirkan bihn û nefesa Kurdan çikandiye. Di esase xwe de pêwendîya helwêstên çepê Tirk a dijî Hêza Çakûç û antî emperyalîstiyê tuneye. Ew di bin çiroka şerê dijî emperyalîzmê de, dixwazin rê li pêşîya qonaxa têkoşin û qetandina zincîrên koletiyê ya gelê Kurd bigirin. Bi gotina Dogu Perîncek "Balkanîbûyina Tirkîyê" tirs xistîye dilê wî û ketîye nav panîkê. Ji ber wê jî ji bo ku hukumeta Kurdan a Federe

bifetîsîne, zûde ketîye rêyan, bajar bi bajar mitingan çêdike û beyanan belav dike. Perîncek navê vî karê xwe yê qirêj jî kirîye "Xelaskirina gelê Kurd ji bela Emperyalîzm û Rojavayê". Perîncek dibêje; "wek tê gotin Hêza Çakûç Kurdan naporêze. Kurdistan wek binkeyeke Amerîka tê avakirin. Amerîka û Hêza Çakûç bêyî qirkirina Kurdan di şerêkî bê dawî de tişteki din waad nakin". (Cumhuriyet, 17.12.1992)

Dogu Perîncek û rojnama Aydınlık dihu tevgera Kurd wek dîvîka Sovyetê didît û îro jî wek dîvîka Amerîkayê dibîne. Lê dîyar e derdê wan kesan ne Sovyeta dihu bû û ne jî Amerîkaya îro ye. Derdê wan bi tevgera Kurd re ye. Ew dixwazin rê li pêşîya Kurdistaneke azad bigrin, ew baş dizanin ku faktora pêşketina şexsiyeteke û kulturek millî ancax bi dewletbûyîna dibe. Şexsiyeteke Kurdî, şûreke millî ancax bi dezgeyên civakî û siyasî kûr dibin û bi pêş dikevin. Baş diyar e ku muhaweleya wan ew e ku Kurda bikin Anadolîyî.

Xeyalên Perîncek ên berî 12'ê Îlonê êdî li Tirkîyê bi cih tî. Berî 12'ê Îlonê wî dixwest bi Turkes û Erbakan re li dijî tehdîda Sovyetê koalîsyoneke millî çêbike. Lê îro jî ji ber xeteriya tevgera Kurd bi Turkes, Erbakan û Ecevit re mutabaqateke millî diparêze.

Nuxta ku mirov pê diêşe û aciz dibe ne ew e ku paşverûti, pêşverûti û çepên Tirkan di pîrsa rizgarbûna bihostek erdê Kudistanê de ketina panîkê û bi hev re dixwazin rê li ber bigrin.

Lê ya ku mirov pê diêşe ew e ku helwesta hin rewşenbîr û hêzên Kurdan ev serê sê salan e berê HEP'ê îro jî DEP her tim li dij mayîna Hêza Çakûç disekin. Di meclîsa Tirkîyê de di dawîya meha 12 a 1993'an de ji bo "Hêza Çakûç" dengdan çê bû, careke din jî DEP'ê bêyî ku bifikire daxwaz û menfeetên gelê Kurd çî ye, siyaseteke şaş û xelet meşand. Salek berî niha li Tirkîyê Turkish Daily News ji bo ku helwest û fikra gelê Kurd û Tirk di derheqa Hêza Çakûç de bipîve anketek çêkir. Di vê anketê de Tirkan digotin bila Hêza Çakûç derkeve, lê jî %70'ê Kurdan digotin bila ev hêz bimîne. Vê anketê jî da xuyakirinê ku piraniya Kurdan biserketî û destkeftinên Kurdistana başûr re ne.

Lê mixabin DEP û hinek Kurden din bêyî ku menfeetên millî bifikirin mil didin Seddam, Ecevit û Turkes. Îro herkes baş dizane ku Amerîka an jî NATO ji bo di mintiqê de plan û projeyên xwe bi cih bîne ne muhtacî hêzeke simbolîk a wek "Hêza Çakûç" e ya ku ji 43 firoke û 1640 esker û efseran pêk hatîye.

Mixabin DEP û hinek Kurden din bêyî ku menfeetên millî bifikirin mil didin Seddam, Ecevit û Turkes. Îro herkes baş dizane ku Amerîka an jî NATO ji bo di mintiqê de plan û projeyên xwe bi cih bîne ne muhtacî hêzeke simbolîk a wek Hêza Çakûç a ku bi 43 firoke û 1640 esker û efseran pêk hatîye.

BEROŞ

Mahmûd Lewendî

Jiyan şorba nîska ye

Kela min rabûye, hewes û îlham hatîye, tam wexta nivîsandinê ye. Ma şalê zirre-zirra telefonê an jî pite-pita jînekê dilo-pan nekin daku hewesa min nereve! Hewes û îlhama nivîsandinê wek lottoyê ye, carna 48 kron ji mirovî re derdikeve, carna jî du milyon. İcar inşallah a min ya du milyonî be.

Belê, ez dixwazim pêşî ji we re piçekî qala planên xwe yê nivîsandinê bikim. Plan û programa min a nivîsandinê bi qasî ya Wezareta Kulturî û ya Perwerdekarî ya dewletekê ye. Ezê ferhengêkê derxim, pişt re ezê ferhenga hemû lehceyan derxim. Paşê ezê antolojiya nivîskar û helbestvanên Kurdan derxim. Paşê ezê yeko yeko li ser jiyana wan binivîsim û peyderpey wek kitêb derxim. Pişt re ez difikirim li ser malbatên Kurdên navdar binivîsim. Û min dest bi hemûyan jî kirîye. Hema hema bibêje min jî hemûyan hinek nivîsandine. Lê tu yek ji wan hê temam nebûye.

Do êvarê jî min dest bi nivîsandina jiyana Qedrî Can kir. Nêta min heye ez li ser jiyana û berhemên wî kitêbekê derxim. Lê min ew jî nivco hişt. Ji xwe va ye ev nivîsa ku nuha ez ji we re dinivîsim ket navbêrê. Lê bawerîya we hebe her çiqasî ez vî nivîsê dinivîsim jî, di heşê min de gelek tiştên din yê nû jî derbas dibin. Di 1983'an de min dest bi nivîsandina romanekê kiribû, nuha ew hat bîra min. Mumkun e ez dîsa dest bi wê bikim. Lê na welle pêşî divê ku ez kurteçiroka xwe xelas kim. Min kurteçirokek pir xweş nivîsandîye. Navê wê jî "Manga Bi Ga" ye.

Baş e, lê kovar? Ma ne min kovarek jî amade kirîye. Na lo kovar zehmet e. Perê min tuneye. Ji ku ezê hê rabim mehê carekê kovarekê amade bikim, bi perê xwe çap kim, dîsa bi perê xwe ji we xwendevanan re bişînim û hûnê jî ji min re nameyê sipasiyê bişînin. Û ezê jî rabim bi ser de dîsa bi perê xwe nameyê sipasiya şipasnameya we binivîsim û bişînim. Ûf ez aciz bûm.

Dîsa pite-pita jînekê! "Mahmûûd, kanê me yê îro cil buşuştal?" Bavê Nazê wexta diqehêrî digot "Ezê kirasê xwe biçîrînim!" De were neçîrîne! Tam îlhama nivîsandinê hatîye, jînekê pède pitpitand! Şuştina cilan ji ku derket? Li vî welatê gawiran jî ciluştin bi serê xwe derdekî giran e. Hê emê rabin cilên xwe yê qirêjî berevkin, paşê li gor yê bi reng û yê sipî ji hev derxin. Dermanê şuştinê û yê nermkirinê bigrin herin cilsoyê bavêjin makîna ciluştinê, piştî saetêkê derxin, di makîna quvaştinê de biguvêşin, paşê bavêjin makîna zuhakirinê, paşê derxin qat kin, dûz kin û bînin mal. İcar li malê jî dîsa ji hev derxin, li gor cilan wan di dolaban de bi cih bikin. De xwedê hebîni yanê ne ez bim kî kane vî derdî bikîşîne?

Xwezka li gel kompitura xwe ez ji xwe re di heyamê însanên şikevtan de bijiyama. Qe nebe di heyamê wan de derdê ciluştina wek îro tunebû.

"Mahmûûd de hadê!"
Xwendevanino, wekî hun jî dibînin nahêlin em binivîsin. De bila vî carê jî wekî her carî nivîsa min nivco bimîne.

Çend pêkenî ji Rêber Seîd

(Rêber xortekî 17 salî ye, li Qamişliyê dimîne.)

Ma ez wekî te dîn im
Carekê tirimpêlek qulupî, du kes têde bûn. Destê herduwan şikest. Rabûn çûn cem hekîmekî. Hekîm destê yê pêşî diceriband û dipêça dibû qarqara wî.
E didiwa destê xwe da hekîm. Hekîm destê wî jî girêda bîyî ku deng jê derkeve. Hevalê wî jê pîrsî:
-Ma çawa dibe hekîm destê te çêkir û te deng dernexist ma qey neêşîya?
Hevalê wî got:
-Ma ez wekî te ker im ku destê xwe yê şikestî bidimê, min destê xwe yê sax dayê!

Televîzyoneka şîn

Yek çû cem televîzyonfiroşekî, gotê:
-Ma televîzyonê we yê rengî hene?
-Belê hene.
-Ê de ka yeka şîn bide bin!

Mêş ket çavê min

Carekê sipîyek û pêşûyek (kermêş) xwestin bazdin ka kî xurt e. Herduwa bazdan. Sipîyê zora pêşûyê bir. Diya pêşûyê jê pîrsî:
-Qey te nikarîbû zora sipîyê bibira, sipî hê ne weke teşkekî te ye!
Pêşû:
-Yadê minê zora wî bibira lê bi rê de mêşek kete çavê min!

ne karê aqîla ye lê rast e

Amadekar: Hesên Mizgîn

- ◆ Li dinê tunela yekem di sala 1863'an de li Londonê hatîye kolan. Dirêjahiya vî tunelê 6,4 km bû û bi lokomotîfa bûxarê mirov tê re dihat û diçû.
- ◆ Lêkolîner bi alikariya xetên di dara kevnare ku bûye fosîl û darên heyî de dikarin emrê daran heya 18000 salî jî tesbît bikin.
- ◆ Ji firokeyên leşkerî ku di dema Şerê Cihanê yê Yekem de hatin bi kar anînê, firokeya Moskîto (Mosquito) baştirîn bû û îskeleta vî firokeyê jî darê hatibû çêkirin.
- ◆ Pîveka saleke ronahiyê cara yekemî di sala 1888'an de hat bikaranînê. Di sala

1983'an de wek 9 460 528 405 000 km. hat qebûlkirinê.

- ◆ Bebeke leyistokê ku dikare bibêje "bavo" û "dayê" di sala 1880'ê de bi xebata Thomas A Edison hat çêkirin.
- ◆ Vîtamînen ku îro em pê dizanin di sala 1990'an dema kîmyazan C. Fuuk vîtamîna B1 îzole kir hatin naskirin. Gotina vîtamîna di mana "ji bo jiyane maddeyek pîrr girîng" de ye.
- ◆ Gelek ji we fitbola Amerîkî temeye kirîye û wek bala we jî kişandîye ku fitbola Amerîkî pir sirt e. Di sala 1905'an de 19 kes ji ber birînen xwe mirin.
- ◆ Di zimanê Eskîmoyî de 63 formên lêkerên dema nûha û 252 şiklên tewandîna navan hene.
- ◆ Li Nijeryayê ji her bîst (20) zayîne 1 cewî ye. Ji ber wê yekê li dinê piraniya cewîya li Nijeryayê ne.